

EINDRAPPORTAGE

December 2018

Samenvatting

Beheersbaar houden van de kosten van de zorg en tegelijk optimale kwaliteit leveren zijn in de zorg aan de orde van de dag. Deze zaken tezamen vormen doelmatige zorg: goede kwaliteit tegen een redelijke prijs. Zowel bij overheid als op instellingsniveau komen er steeds meer initiatieven om de kosten terug te dringen. Ook in de opleiding tot geneeskundig specialist begint meer aandacht te komen voor kostenbewustzijn. Dat is goed nieuws, want onderzoek toont aan dat artsen onnodige kosten van zorg kunnen laten afnemen als ze dat al in de opleiding tot specialist leren (Colla et al.). Ook is aangetoond dat aios uit opleidingscentra met een efficiënt beleid dit in hun latere carrière voortzetten (Sirovich et al.). Specialistenopleidingen zijn een essentiële sleutel naar zorg van hoge kwaliteit met grote patiënttevredenheid en toch beheersbare kosten. Er was behoefte aan praktische handvatten en voorbeelden voor opleiderteams om doelmatige zorg in de geneeskundige vervolg- en profielopleiding voldoende plek te geven zonder dat kwaliteit wordt aangetast.

Het Bewustzijnsproject

Het College Geneeskundige Specialismen (CGS) wilde de geneeskundige vervolgoopleidingen zo inrichten dat specialisten adequaat worden toegerust op het leveren van kosteneffectieve zorg, in de context van kwaliteit en patiënttevredenheid. Daarom nam het CGS in 2013 het initiatief tot het Bewustzijnsproject (CGS, 2013) met als mantra: 'De beste kwaliteit voor de beste prijs.' Het drie jaar durende project (december 2015 – november 2018) moest geneeskundige vervolgoopleidingen ondersteunen en faciliteren bij het aantoonbaar aandacht besteden aan doelmatigheid en kosteneffectiviteit van zorg.

Onderwijs en Opleidingsregio's

Om te verzekeren dat met het project duurzame resultaten werden bereikt op het gebied van kosteneffectief kwaliteit leveren, werden de acht Onderwijs en Opleidingsregio's (OOR's) actief betrokken. Als projectgroep hebben we de OOR's verzocht om zo mogelijk alle drie de clusters (cluster 1 is huisartsgeneeskunde, ouderengeneeskunde en geneeskundige zorg voor verstandelijk gehandicapten, cluster 2 zijn de medisch specialisten en cluster drie betreft de sociale geneeskunde) te betrekken in het ontwikkelen van methodieken voor het bereiken van gewenste resultaten. Het doel was ervoor te zorgen dat alle opleidingen eind 2018 beschikten over een arsenaal van (binnen het project) beproefde methoden en good practices voor het aanleren van kosteneffectief kwaliteit leveren.

In alle OOR's zijn deelprojectteams samengesteld en is een focus gekozen. Zo ontwikkelde het Bewustzijnsproject samen met aios en opleiders uit alle OOR's vele tools, projecten en trainingen. Zij werkten aan methodieken voor opleiden in doelmatige zorg, best practices zijn gedeeld en verspreid en er zijn activiteiten georganiseerd. Door het verzorgen en beschikbaar stellen van workshops en trainingen in Discipline Overstijgend Onderwijs is de kennis en kunde omtrent doelmatigheid vergroot. Met het speciale STARS-opleidingsprogramma voor veelbelovende aios zijn ambassadeurs voor doelmatigheid opgeleid, zodat zij zelfstandig aandacht kunnen blijven geven aan het leveren van doelmatige zorg, ook na het beëindigen van het project.

Toolbox

Al deze opbrengsten zijn samengebracht in een online toolbox Doelmatigheid van Zorg: www.bewustzijnsproject.nl. De toolbox blijft tot en met december 2021 beschikbaar zodat opleiders, aios, onderwijskundigen en andere betrokkenen bij de geneeskundige vervolgoopleidingen in het hele land ruim voldoende tijd hebben om er de vruchten van te plukken.

Tools

Er zijn diverse tools ontwikkeld. Zo is er de Quickscan Doelmatigheid van Zorg, waarmee opleiders zicht krijgen op de stand van zaken: is doelmatigheid van zorg al voldoende verankerd in de opleiding? Een greep uit de andere tools is: het [How-to Verwonder- en Verbeterproject](#), [de handreiking Doelmatigheid van Zorg in de praktijk](#), [het zakkaartje 'Kosten in Kaart'](#), met de gemiddelde kosten van gezondheidszorg, de [Doelmatigheidswizard](#) en met [DHD plezier aan DBC](#), een praktische, visuele tool om met behulp van DBC-analyse inzicht te krijgen in aanvraag- en behandelgedrag.

Projecten

In het hele land zijn projecten en initiatieven op het gebied van (kosten)bewustzijn, zowel binnen als buiten de opleiding, uitgevoerd. Zo zijn er al veel verbeteringen doorgevoerd door projecten door aios. Een handig hulpmiddel daarbij is de online Tool Projectmatig Werken. Deze praktijkgerichte module helpt aios op weg om zelf een

doelmatigheidsproject uit te voeren. Ter verdieping kunnen zij ook de e-learning Stakeholders volgen. Projecten uitvoeren is een beproefde manier om doelmatigheidsbewustzijn te trainen. Met de ruim 150 projecten in de Toolbox kunnen aios inspiratie opdoen om zelf een project te starten. Bij de uitvoering daarvan vinden ze hulp in de verschillende tools, zoals hierboven genoemd.

Training

Voor een kennismaking met doelmatigheid van zorg in de geneeskundige vervolgopleiding of juist verdere verdieping, zijn er trainingen ontwikkeld. Van een Teach-the-Teacher, tot een workshop Basis Doelmatigheid tot de online courses 'Kennis van Zorgkosten' en 'Waardegedreven zorg en verandermanagement'. In de toolbox staan ook formats van workshops die opleiders zelf kunnen (laten) organiseren in hun instelling.

Spread the word

De tools, trainingen en activiteiten werden door het projectteam op verschillende manieren op landelijk en internationaal niveau gedeeld. In de eerste periode werd er om de maand een nieuwsbrief verstuurd, in het laatste jaar is deze frequentie verhoogd naar 1 à 2 keer per maand. De website www.bewustzijnsproject.nl diende als basisstation voor de kennis en de ontwikkelde middelen en best practices, waarnaar in de nieuwsbrieven en in persoonlijk contact werd verwezen. Tweemaal is er een succesvol Doelmatigheidssymposium georganiseerd met een grote opbrengst aan best practices van aios. Er zijn workshops gegeven op nationale en internationale congressen, er is ondersteuning verleend aan lokale en regionale bijeenkomsten en met het STARS initiatief is het thema nadrukkelijk onder de aandacht gebracht bij studenten en aios. Deze website blijft tenminste nog tot en met december 2021 in de lucht.

Conclusie

De grote inzet van alle betrokkenen bij het project, uit de 8 OORs en de 3 opleidingsclusters en van de ambitieuze ambassadeurs hebben het doelmatigheidsbewustzijn in de geneeskundige vervolgopleidingen een stevige impuls gegeven. Dit bewustzijn is groter dan voorheen en groeit door. Het thema is opgenomen in de landelijke opleidingsplannen van de geneeskundige vervolgopleidingen voor alle specialismen en profielen. De conclusie is dat aandacht voor doelmatigheid van zorg in de geneeskundige vervolgopleiding in de looptijd van het project nadrukkelijk gestalte heeft gekregen.

Voorwoord

Met veel genoegen kijken we als projectdirecteuren terug op het Bewustzijnsproject. De doelstelling was ambitieus: eind 2018 leiden alle opleiders van alle geneeskundige vervolgopleidingen en profielen hun artsen in opleiding tot specialist (aios) op in doelmatigheid en kosteneffectiviteit van zorg.

Terugkijkend kunnen wij vaststellen dat het opleiden in doelmatigheid gestalte heeft gekregen. Dit is bereikt door de grote betrokkenheid van gedreven geneeskundig specialisten, opleiders en aios, afgevaardigd door hun OOR's, landelijke gremia en wetenschappelijke verenigingen. Zij hebben in een levendige wisselwerking tussen landelijk, regionaal en lokaal niveau met groot enthousiasme veel inzet en tijd geïnvesteerd in het slagen van dit project. Er zijn de afgelopen jaren heel veel activiteiten op touw gezet, zoals het organiseren van succesvolle workshops, trainingen, netwerkbijeenkomsten, invitationals, masterclasses en congressen. In samenwerking met de acht OOR's zijn heel veel instrumenten ontwikkeld, zoals online courses, onderwijsmodules en toetsingsinstrumenten.

Per 1 december 2018 beëindigde de projectgroep de activiteiten. In deze eindrapportage wordt verantwoording afgelegd over de behaalde resultaten van het Bewustzijnsproject, waarvoor in 2015 subsidie voor drie jaar werd verkregen. We zijn verheugd over de bereikte resultaten. We danken alle partijen voor hun enthousiaste betrokkenheid en inzet bij de realisatie van het project.

Het is voor ons een groot plezier geweest met zoveel enthousiaste en gemotiveerde mensen samen te werken.

Laurents Stassen
(projectdirecteur)

Frank Smeenk
(plaatsvervangend projectdirecteur)

December 2018

Inhoudsopgave

Eindrapportage

Samenvatting	2
Voorwoord	4
Inhoudsopgave	5
1. Aanleiding voor het Bewustzijnsproject	6
2. Doel van het project	7
3. De beoogde resultaten van het project	8
4. Communicatie	12
5. De resultaten per OOR	14
6. Borging van de resultaten van het project	15
7. Financiën	16

Bijlage 1

Resultaten per OOR	18
Eindrapportage OOR N&O	19
Eindrapportage OOR ZON	22
Eindrapportage OOR OZON	27
Eindrapportage OOR Leiden	29
Eindrapportage OOR AMC	34
Eindrapportage OOR ON	39
Eindrapportage OOR ZWN	43
Eindrapportage OOR Utrecht	46

Bijlage 2

Over Bewustzijnsproject	52
-------------------------	----

Bijlage 3

Overzicht activiteiten	54
------------------------	----

Bijlage 4

Overzicht producten	57
---------------------	----

Bijlage 5

Online courses	58
----------------	----

Bijlage 6

Overzicht artikelen	59
---------------------	----

Leeswijzer

Dit document is opgesteld ter verantwoording van de activiteiten en resultaten van het Bewustzijnsproject. Gedurende het project is naast de tweemaandelijks rapportages voor het CGS, tweemaal per jaar een voortgangsrapportage opgesteld voor verantwoording aan en afstemming met respectievelijk de opdrachtgever CGS en het ministerie van VWS. Op basis van deze voortgangsrapportages en de actualiteiten van het laatste half jaar is deze eindrapportage samengesteld.

Meer informatie vindt u op www.bewustzijnsproject.nl.

1. Aanleiding voor het Bewustzijnsproject

Nederland scoort internationaal zeer hoog wat betreft kwaliteit van zorg. Tegelijkertijd zijn ook de kosten hoog. Te hoog. Op deze manier wordt in 2040 50-55% van de collectieve uitgaven en 22% van het BBP besteed aan de zorg, naar berekeningen van de [Studiegroep Begrotingsruimte](#). Zowel bij overheid als bij instellingen komen er steeds meer initiatieven om de kosten terug te dringen. Ook in de opleiding tot geneeskundig specialist kwam meer aandacht voor kostenbewustzijn. Onderzoek toonde aan dat artsen onnodige kosten van zorg significant kunnen laten afnemen als ze dat al in de opleiding tot specialist leren (Colla et al.). Ook is aangetoond dat aios uit opleidingscentra met een efficiënt beleid in hun latere carrière dit beleid voortzetten (Sirovich et al.). Dit maakte de geneeskundige vervolgopleidingen een essentiële sleutel naar zorg van hoge kwaliteit met grote patiënttevredenheid en toch beheersbare kosten.

Het CGS wilde de geneeskundige vervolgopleidingen zo inrichten dat specialisten adequaat worden toegerust op het leveren van kosteneffectieve zorg, in de context van kwaliteit en patiënttevredenheid. Er was behoefte aan praktische handvatten en voorbeelden voor opleiders en opleidingsgroepen om kostenbewustzijn in de geneeskundige vervolgopleiding voor specialismen en profielen voldoende plek te geven zonder dat kwaliteit werd aangetast. Daarom nam het College Geneeskundige Specialismen (CGS) in 2013 het initiatief tot het Bewustzijnsproject (CGS, 2013) met als mantra: 'De beste kwaliteit voor de beste prijs.' Het drie jaar durende project (december 2015 – november 2018) moest geneeskundige vervolgopleidingen ondersteunen en faciliteren bij het aantoonbaar aandacht besteden aan doelmatigheid en kosteneffectiviteit van zorg.

Doelmatigheid van zorg en dus dit project ging over de balans tussen kwaliteit en kosteneffectiviteit en dus over geld, maar geld was geen doel op zich. In de zorg staat kosteneffectiviteit in de context van het behoud van hoogwaardige zorg en daarmee ook patiënttevredenheid. Het Bewustzijnsproject maakte dankbaar gebruik van de kennis en ervaringen uit nationale en internationale voorgangers, zoals het CanBetter project, dat doelmatigheid van zorg al als een van de thema's gebruikte voor het opleiden in de CanMEDS en Choosing Wisely. In het Bewustzijnsproject zijn gedachtewerelden rond kostenbewust kwaliteit leveren bij elkaar gebracht en vertaald naar de leer-werkvloer van geneeskundige specialisten in opleiding.

Het doel van het project was als volgt geformuleerd: "Opleidingen beschikken over een arsenaal van (binnen dit project) beproefde methoden en good practices voor het aanleren van kosteneffectief kwaliteit leveren. Op 1 juli 2018 is in regelgeving en opleidingsplannen verankerd dat professionals die worden opgeleid tot geneeskundig specialist of profielarts, bewust leren kiezen voor hoogwaardige en kosteneffectieve zorg."

In november 2015 verleende VWS haar goedkeuring aan het project en verstreekte hiervoor subsidie. Het CGS heeft vervolgens een projectgroep ingericht om de geformuleerde resultaten te behalen. Op 1 december 2015 ging het project formeel van start met als einddatum 30 november 2018.

2. Doel van het project

Het overkoepelende doel van het project was:

Opleidingen beschikken over een arsenaal van (binnen dit project) beproefde methoden en good practices voor het aanleren van kosteneffectief kwaliteit leveren.

Op 1 juli 2018 is in regelgeving en opleidingsplannen verankerd dat professionals die worden opgeleid tot geneeskundig specialist of profielarts, bewust leren kiezen voor hoogwaardige en kosteneffectieve zorg.

Gerealiseerd:

Dit doel werd nagestreefd door de wijze waarop het project georganiseerd was en concreet gemaakt in beoogde resultaten (zie paragraaf 3). Het dagelijks bestuur van het Bewustzijnsproject, bestaande uit de twee projectdirecteuren en twee projectleiders, is om deze resultaten te kunnen bereiken direct gestart met het samenstellen van de deelprojectgroepen per OOR (t.b.v. resultaat 1 en 2) en het tot stand brengen van een landelijke stuurgroep. De laatste was van belang in het kader van mainstreaming en disseminatie van kennis uit het project (resultaat 3).

Regionaal: opbrengsten in de praktijk ontwikkeld

Alle acht OOR's zijn vanuit het landelijk project benaderd met het verzoek om een deelprojectgroep samen te stellen om bij te dragen aan een arsenaal aan beproefde onderwijsmethoden voor 'kosteneffectief kwaliteit leveren' en ervaringen met het landelijk netwerk te delen. Met de deelprojectgroepen zijn vervolgens formeel afspraken gemaakt welke deelprojecten binnen een tevoren afgesproken budget door hen verder ontwikkeld, geconcretiseerd en beproefd (regio als proeftuin) zouden worden, inclusief borging.

Het leer materiaal is voor de verschillende doelgroepen op verschillende niveaus van verdieping (zie kader) gericht.

Piramide

Het Bewustzijnsproject maakte gebruik van de omgekeerde piramide. Deze visualiseert het onderscheid tussen wat elke aios moet kennen en kunnen binnen de opleiding en waar mogelijkheden zijn voor verdieping of zelfs specialisatie. De breedste laag gaat over wat voor alle aios en in de eerste jaren van de opleiding relevant is. De middelste laag symboliseert het vervolg voor 'gevorderde' aios, in de tweede helft van de opleiding. Verdieping op het leren doelmatige zorg te leveren, vindt rondom de normale dagelijkse praktijk plaats. Bijvoorbeeld door mee te doen in werkgroepen of projecten, zelf projecten uit te voeren of een extra scholing te volgen op dit onderwerp. Aios die zich voor het onderwerp interesseren, gaan hier vaak al eerder mee aan de slag. De punt van de piramide is gericht op de aios die zich buiten hun eigen opleiding nog verder willen oriënteren op het thema doelmatigheid. Bijvoorbeeld door een individueel profiel samen te stellen, een post WO-master te volgen of door promotie of complexe/langdurige projecten.

Landelijke projectgroep als 'aanjager' van het project

De landelijke projectgroep is in de vorm van een Dagelijks Bestuur (DB) uiteindelijk klein in samenstelling gebleven aangezien het werk vooral in de 8 OOR's moest plaatsvinden. De focus van het DB is continu geweest om mogelijkheden en kansen te ontwikkelen om het doel van het Bewustzijnsproject te realiseren. Daartoe zijn er presentaties gehouden op relevante bijeenkomsten, workshops uitgevoerd om de deskundigheid van opleiders en aios te vergroten en om op internationaal niveau de opgedane kennis te delen. Flexibel is er ingespeeld op het ontwikkelen van mogelijke instrumenten en andere zaken ter vergroting van het resultaat. Daarnaast heeft het DB, in afstemming met de opdrachtgever, gestuurd op de financiële uitgaven. Samenvattend is de rol van het DB het aanjagen en benutten van kansen geweest. Het benutten van diverse communicatiekanalen was hierin essentieel. De belangrijkste communicatiemiddelen die hiertoe zijn gehanteerd, zijn:

- Website (resultaat 1, 2, 3 en 6).
- Social media (Twitter).
- Nieuwsbrieven.
- Video's en vlogs.

3. De beoogde resultaten van het project

Bij de start van het project zijn beoogde resultaten geformuleerd. Hieronder vindt u een overzicht van deze en de gerealiseerde resultaten per 30 november 2018:

1. Landelijke community of learners opgebouwd

De geneeskundige vervolgoopleidingen zullen zich vanwege dit project rond de infrastructuur van de opleidingsregio's verbonden hebben tot deelprojectteams. Alhoewel de niet-medisch-specialistische vervolgoopleidingen niet rondom de opleidingsregio's zijn georganiseerd, is er om logistieke redenen voor gekozen om voor het Bewustzijnsproject te proberen de projectmatige aansturing via de opleidingsregio's voor alle geneeskundige vervolgoopleidingen te laten verlopen. Daarbij zal ook verbinding worden gelegd met de GGZ-sector. Regio's hebben onderling een eigen netwerk.

Gerealiseerd:

Op dit doel zijn verschillende resultaten geboekt:

OOR deelprojectgroepen

De OOR-deelprojectgroepen participeerden in het landelijk netwerk van het Bewustzijnsproject voor het leren van en met elkaar. Naast het uitwisselen van ervaringen en het delen van praktijkvoorbeelden, ontwikkelden zij met elkaar ook nieuw materiaal. In oktober 2016 waren alle deelprojectgroepen geformeerd en gestart met hun deelproject.

Op 2 februari 2017 was de eerste netwerkbijeenkomst met afvaardigingen van de 8 deelprojectteams om elkaar te informeren en kennis en ervaring te delen. Deze netwerkbijeenkomst werd opgevolgd met een tweede bijeenkomst op 25 oktober 2017. Op 12 september 2018 vond de laatste netwerkbijeenkomst plaats, in de vorm van een invitationaal. Daarin zijn alle resultaten van het project gedeeld en is het Bewustzijnsproject formeel met de OOR's afgerond.

OOR leernetwerk

Tijdens de eerste netwerkbijeenkomst is geconstateerd dat een apart in te richten deelprojectleidersoverleg de ontwikkeling van materiaal en het delen van informatie, kennis en ervaringen ten goede zou komen en zou bijdragen aan het bereiken van de gewenste resultaten. De projectleiders van het Bewustzijnsproject hebben deze bijeenkomsten geïnitieerd. Dit heeft concreet geleid tot het sneller kunnen delen van informatie, kennis en resultaten en het op landelijk niveau gemeenschappelijk ontwikkelen van o.a. de volgende producten:

- Quickscan Opleiden in doelmatigheid van zorg.
- Voorstel voor een werkwijze voor opleidingsvisiting op maatschappelijk relevante thema's, waaronder doelmatigheid.
- Doelmatigheidswerkshops voor opleiders en voor aios.
- Communicatieplan verspreiding informatie.

Daarnaast konden deelprojectleiders feedback krijgen op hun eigen deelproducten waardoor draagvlak en snellere spreiding van producten mogelijk was. Er zijn 12 bijeenkomsten met deelprojectleiders georganiseerd.

STARS NL

Naar Canadees voorbeeld is door het Bewustzijnsproject in september 2017 de ambassadeursgroep STARS NL opgericht. Dit is een groep van aios en geneeskunde studenten die het onderwerp doelmatigheid en kostenbewustzijn zoveel mogelijk bekendheid willen geven. Dit doen zij inspirerend en innovatief binnen hun eigen universiteit en opleidingsregio. De eerste groep droeg na een jaar het stokje over aan een volgende groep aios en studenten om zo het onderwerp c.q. de beweging levend te houden.

Het neerzetten van STARS NL maakte formeel geen onderdeel uit van de te behalen resultaten van het Bewustzijnsproject (zoals in het projectplan gedefinieerd). Het DB van het Bewustzijnsproject heeft dit toch geïnitieerd om aan te kunnen sluiten op de internationale beweging Choosing Wisely, specifiek op het onderdeel opleiden, en omdat zij het als haar plicht zag om een brug te slaan naar de basisopleiding. Het bood ook de mogelijkheid om, in samenwerking met Canada, het thema 'opleiden van artsen in doelmatigheid van zorg' internationaal (mede) op de kaart te zetten, wat wel een projectresultaat was.

Een aantal concrete (meestal lokale) resultaten van aios en studenten uit de groep STARS NL:

- Binnen het eigen ziekenhuis een aios/opleidersdag rondom thema doelmatigheid georganiseerd.
- Doelmatigheid binnen de interne geneeskunde in het eigen ziekenhuis meer op de kaart gezet door een themamaand over doelmatigheid te organiseren.
- Plan opgesteld met leerdoelen over doelmatigheid voor implementatie in het nieuwe bachelor programma, m.n. binnen de longitudinale vakken. De leerdoelen zijn concreet uitgewerkt en de onderwijsdirecteur neemt het mee in het overleg hierover.
- Samenwerking gecreëerd met master BMW Health Technology assessment, idem samenwerking met innovatieprojecten.
- Symposium over doelmatigheid georganiseerd, in een bestaand symposium.
- Curriculum herziening AMC, dat gepland staat voor medio 2020: er wordt gekeken hoe doelmatigheid hierin geïmplementeerd kan worden.
- Verbetering bereikbaarheid van specialisten bedacht en hoe de toegankelijkheid voor patiënten (zoals wachttijden) verbeterd kan worden.
- STARS onder de aandacht gebracht bij de CoRaad geneeskunde studie, waaronder invoeren doelmatigheid in curriculum herziening.
- Interview met Observant, Maastrichts wekelijks blad met als resultaat een publicatie.
- Interview met lokaal studentenblad ImPulse, idem geleid tot publicatie.
- Contact met vakgroep Methamedica (gezondheidsrecht en ethiek): gekeken naar aanknopingspunten, waarbij docent instructies direct aangepast zijn op het thema doelmatigheid.
- Invoering doelmatigheid in skills lab onderwijs.
- Overleg met de CORE groep: onderwijs met simulatiepatiënten om gespreksvaardigheid te leren. Daarin aandacht voor doelmatigheid opnemen in de leerdoelen.
- Contact met onder andere bachelor coördinator, opleidingsdirecteur en projectleider van SOZP (Samenwerken aan Optimale Zorg en Preventie) om na te gaan hoe doelmatigheid geïntegreerd kan worden in het onderwijs.
- Docenten geneeskundestudie hebben een PowerPoint dia ontvangen met informatie over doelmatigheid met het verzoek om deze aan hun eigen presentatie toe te voegen.
- Coördinatoren van alle werkgroepen van de nieuwe bachelor en master zijn benaderd om doelmatigheid via PowerPoint dia's te integreren.

Op 6 oktober 2018 is een tweede groep STARS NL enthousiast van start gegaan met daarin 6 studenten geneeskunde en 12 aios, verspreid over de acht regio's.

2. Beproefd arsenaal aan opleidingsmethoden voor 'kosteneffectief kwaliteit leveren' voorhanden

- a. Vanuit de opleidingsregio's zijn good practices ontwikkeld en beproefd. Een arsenaal aan opleidingsmethoden voor kosteneffectief kwaliteit leveren is voorhanden.
- b. Vanuit de opleidingsregio's zijn workshops opgezet, gericht op het bij het werkplekleren binnen de opleiding expliciteren en implementeren van het thema 'kosteneffectief kwaliteit leveren'.
- c. Online course doelmatigheid (basis) (dit resultaat is in 2017 toegevoegd)

In afstemming en samenwerking met de opleidingsregio's en gebruikmakend van bestaand materiaal is een basis online course doelmatigheid voor aios (en opleiders) ontwikkeld. Deze is vergelijkbaar met de online course 'kwetsbare ouderen' gemaakt door het project Ouderenzorg van het College Geneeskundige Specialismen (CGS).

Gerealiseerd:

Good practices en opleidingsmethoden

Er zijn meer dan 150 good practices verzameld en/of ontwikkeld. De eerste good practices dienden als voorbeeld en ter inspiratie van latere. Allemaal zijn ze verzameld in de online toolbox: www.bewustzijnsproject.nl. Er zijn verschillende vormen aangeboden, waaronder:

- Infographics, zoals de [Methode Doelmatigheidsinitiatieven](#) (ook vertaald in het [Engels](#)).
- Video's, zoals ['Doelmatige zorg? Dat is toch heel normaal!'](#).
- Interviews, zoals [Interactieve zorgkaart voor GGZ in de maak door aios Margit Klok](#) en [Doelmatigheidsbewustzijn aanwakkeren: 5 gouden tips](#).
- Projecten volgens het [format doelmatigheidsinitiatieven](#).
- Workshops in de opleidingsregio's (zie bijlage 1, eindrapportage OOR's).
- Workshops op landelijk niveau, symposia en presentaties (zie bijlage 3).
- Voor aios is de ['Tool projectmatig werken'](#) ontwikkeld.
- Idem voor aios is de ['e-learning stakeholders'](#) ontwikkeld en beschikbaar gesteld.

Online courses

Er zijn twee online courses ontwikkeld. Vanuit diverse deelprojecten gaven aios aan zich graag te willen verdiepen in kwaliteit en doelmatigheid van zorg, maar dat de meest noodzakelijke basiskennis over zorgkosten ontbrak en slecht beschikbaar was. Tevens ontbrak het aan kennis en inzichten over kwaliteit van zorg en verandermanagement. Op initiatief van het DB zijn in nauwe samenwerking met aios, opleiders, deelprojectleiders en onderwijskundigen vervolgens twee online courses ontwikkeld die in deze behoeften van aios voorzien. Deze twee courses kwamen in 2018 beschikbaar. De teller van het aantal deelnemers staat eind november 2018 op 795. Op het moment van schrijven moest de online course 'Waardegedreven zorg en verandermanagement voor aios' op 1 december nog beginnen. De overall waardering van de deelnemers is hoog. Naast het laagdrempelig aanbieden van kennis, dragen de online courses bij aan het steviger op de kaart zetten van doelmatigheid van zorg: het wordt meer en meer een onderdeel van de dagelijkse werkzaamheden (resultaat 2 en 3).

3. Disseminatie en 'mainstreaming' georganiseerd

- a. Vanuit de opleidingsregio's en vanuit beroepsorganisaties zoals de Federatie Medisch Specialisten (FMS) is een landelijk functionerend systeem opgebouwd voor disseminatie van een arsenaal aan opleidingsmethoden voor 'kosteneffectief kwaliteit leveren'.

Gerealiseerd:

Voor disseminatie en mainstreaming zijn het OOR leernetwerk en de OOR deelprojectgroepen van belang geweest. De landelijke stuurgroep, online courses en STARS NL hebben bijgedragen aan het delen en verspreiden van de ontwikkelde producten. Communicatie heeft dit geheel ondersteund (zie paragraaf communicatie).

4. CGS-regelgeving

- a. Kostenbewustzijn in relatie tot kwaliteit en patiënttevredenheid aanleren binnen de opleiding is een in regelgeving verankerd onderdeel van het opleidingsdiscours van alle geneeskundige vervolgoopleidingen en het is opleiders en aios duidelijk waar dit over gaat.
- b. Het thema 'kosteneffectief kwaliteit leveren' is opgenomen in de landelijke en lokale opleidingsplannen en in daarmee samenhangende regelgeving van het CGS.

Gerealiseerd: Het DB heeft deze resultaten bereikt enerzijds door de diverse wetenschappelijke verenigingen individueel te informeren en anderzijds via landelijke gremia en congressen zoals de raad opleidingen van de Federatie Medisch Specialisten te wijzen op de verplichtingen voor landelijke opleidingsplannen. In het voorjaar 2018 zijn de resultaten met betrekking tot de regelgeving CGS behaald. Het thema kostenbewustzijn is opgenomen in het interne toetsingskader voor landelijke opleidingsplannen van het CGS. Aan de hand van dit toetsingskader beoordeelt het CGS telkens nieuwe of herziene landelijke opleidingsplannen.

5. RGS visiteert op 'kosteneffectief kwaliteit leveren'

- a. Er is 'sense of urgency' bij zorgprofessionals. Geneeskundig specialisten en opleiders zijn zich bewust van de noodzaak om het thema 'kosteneffectief kwaliteit leveren' in de opleidingen tot geneeskundig specialist te expliciteren en onderdeel te maken van de werkcultuur.
- b. Er is een interne kwaliteitscyclus ontworpen of aansluiting gezocht bij een bestaande kwaliteitscyclus, gericht op het borgen van het thema 'kosteneffectief kwaliteit leveren' binnen de opleiding. De De Registratiecommissie Geneeskundig Specialisten (RGS) kan van buitenaf toezien op dit interne kwaliteitssysteem en de effectiviteit ervan.

Gerealiseerd: Met de RGS zijn diverse gesprekken gevoerd en is er tijdens een pleno-vergadering van de RGS informatie verstrekt over de mogelijkheden om toezicht op het opleiden in doelmatigheid vorm te geven. Om moverende redenen heeft dit tot nu toe nog niet geleid tot concrete resultaten en is in overleg met de opdrachtgever, in casu CGS, afgesproken hier verder geen actie op te ondernemen. Een voorstel hoe in interne en externe kwaliteitssystemen aandacht aan doelmatigheid besteed kan worden, is met de CGS gedeeld.

6. Nederland op de kaart

- a. Er is wetenschappelijke verdieping van het thema 'kosteneffectief kwaliteit leveren' als onderwerp van opleiding; dit betreft onder meer de definiëring en effecten van 'kosteneffectief kwaliteit leveren' en de borging daarvan binnen de opleiding (duurzaamheid).
- b. Resultaten van het project zijn geschikt gemaakt voor publicatie in (inter)nationale literatuur en nationaal en internationaal op vele symposia en congressen gepresenteerd.
- c. Er is onderzoek gedaan naar de meetbaarheid van resultaten.

Gerealiseerd: In de looptijd van het project is op diverse wijze invulling gegeven aan dit resultaat. In bijlagen 3 en 6 is een totaaloverzicht van die invulling opgenomen. In het kort betreft het presentaties, het verzorgen van workshops zowel nationaal als internationaal als ook publicaties. Het gestelde minimum is ruimschoots behaald.

Aansluiting bij landelijke projecten

In het kader van delen van kennis en kunde is op diverse momenten aangesloten bij landelijke projecten die eveneens doelmatigheid van zorg als thema hebben. Dit betreft onder meer het project 'Doen en Laten' van het Citrienfonds en 'Verstandig kiezen' van de FMS. Met de werkgroep Rechtmatigheid en correct declareren van het ministerie van VWS heeft afstemming plaats gevonden. Internationaal was er contact met Choosing Wisely, vooral met de werkgroep die zich richt op onderwijs.

In bijlage 3 tot en met 6 worden alle resultaten overzichtelijk gepresenteerd.

4. Communicatie Bewustzijnsproject 2016 - 2018

De communicatie van en voor het Bewustzijnsproject richtte zich vanaf 2016 op het betrekken van de OOR's en het aansluiten bij het toen groeiende doelmatigheidsbewustzijn in het veld ¹. Uit een enquête van Medisch Contact bleek dat bijna de helft van de respondenten zei geen goed beeld te hebben van de kosten van de geneesmiddelen die ze voorschrijven. En wanneer je niet weet wat iets kost, kun je ook niet doelmatig diagnosticeren en behandelen. Doelmatig denken en werken begint dus met: aios bewust maken van de keuzes die er zijn en van eventuele gevolgen, zodat zij daarin goede afwegingen kunnen maken. 'Aios doelmatig leren denken en werken' werd het richtinggevende motto van het Bewustzijnsproject.

Communicatiedoelen waren:

- Het delen van tools en informatie stimuleren door een aantrekkelijk podium zoals de website te bieden
- Tools beschikbaar maken voor vertaalslag naar opleiding
- Doelmatigheidsbewustzijn vergroten

Boodschap: Kijk als arts (in opleiding) steeds kritisch naar je eigen handelen met het oog op de best passende zorg, die aansluit bij de behoefte van de patiënt en behandelmethode. Dat draagt bij aan efficiënt en effectief omgaan met de beschikbare middelen en kan verspilling in de zorg tegengaan.

Strategie was:

Prikkelen met mooie voorbeelden

- Laten zien hoe kleine ingrepen grote resultaten hebben, het hoeft niet allemaal groots en meeslepend. Het zit ook in anders leren kijken en daardoor andere keuzes kunnen maken.
- Good practices uit het veld en de OOR's verspreiden en het samenstellen van een 'toolbox'.
- Rolmodellen met (een pakkende) visie een podium bieden.
- Concreet en haalbaar maken: wat kun je morgen al in de opleiding doen? ('Begin de overdracht met...' en 'Wat kun je als aios vandaag al anders doen?').

Service bieden & platform bieden voor praktische tips

- Ondersteunen bij de ontwikkeling en verspreiding van tools, checklists, stappenplannen.
- Laagdrempelige manieren aanreiken om bewustzijn te vergroten en bewustwording in de opleiding te verwerken; vooral makkelijk maken.

Onderwerp op de agenda zetten; leernetwerk rondom opleiden in doelmatigheid vormen

- Bekendheid geven aan bijeenkomsten en deelnemers werven zoals voor netwerkbijeenkomsten en de goed bezochte symposia in 2017 en 2018.
- Publicatie in Medisch Contact (zie 'Ook doelmatigheid is jong geleerd, oud gedaan'), Arts in Spe (zie artikel 'Denk twee keer na voordat je een onderzoek aanvraagt') en De Jonge Specialist (zie artikel 'Ruim baan voor de frisse blik van aios') en KNMG-nieuwsbrieven.

De website www.bewustzijnsproject.nl diende als podium voor voorbeeldprojecten, video's, tools en ervaringen vanuit de OOR's. Deze website is omgezet tot toolbox, zodat iedereen deze relevante content makkelijk kan blijven vinden ook na afloop van het project en kan toepassen in de eigen praktijk. Om aios en opleiders attent te maken op de website werd er eerst maandelijks en het laatste jaar tweemaal per maand een nieuwsbrief gestuurd. Ook rondom de symposia Doelmatigheid van Zorg werd de website goed bezocht. Dit had een stimulerende werking op de aanlevering van het aantal projecten en voorbeelden, waardoor de website uitgroeide tot een waardevolle bron van informatie voor opleiders en aios.

Sinds juli 2017 bezochten meer dan 18.000 mensen de website in ruim 26.000 bezoeken. Iets meer dan 14% van hen was minstens een keer vaker geweest. Gemiddeld bezochten zij in bijna twee minuten twee pagina's. Dit is een mooi gemiddelde waaruit is af te leiden dat pagina's vaak helemaal werden gelezen. De site werd meestal bezocht vanaf een desktop computer, ruim twee keer zo vaak als op mobiel. De tablet werd nauwelijks voor deze site gebruikt.

1 o.a. artikelen in Medisch Contact (bijv.: 5 juli 2016: 'Artsen willen beter inzicht in kosten' en 1 juli 2016: 'Specialist wil actieve rol bij afspraken dure geneesmiddelen')

Pagina's over de Doelmatigheidssymposia en online courses werden het vaakst bezocht en nieuwsbrieven zorgden stevast voor een piek in bezoekersaantallen. Andere veel bezochte pagina's waren de Quicksan, STARS NL, publicaties en voorbeelden.

OOR Infobulletin

In het eerste jaar van het project is enkele keren een 'interne' nieuwsbrief gestuurd aan de OOR-projectleden met meer achtergrondinformatie, maar navraag leerde ons dat deze niet haar doel bereikte; met deze projectleden was persoonlijk communicatie effectiever. Dit infobulletin werd daarom afgeschaft.

Vlogs

Om ervaringen toegankelijker te maken is een pilot gedraaid met vlogs door aios. Het was de bedoeling hier een estafettevorm aan te geven, maar het bleek te tijdrovend voor de vloggers om hier duurzaam aan mee te werken. Hierop is gekozen om videocontent weer onder regie van het project uit te voeren, met als resultaat inspirerende video's zoals 'Doelmatige zorg? Dat is toch heel normaal!' en 'Een frisse blik kan tot verbetering leiden'.

Toolbox

Aan het einde van het Bewustzijnsproject is de website getransformeerd tot de online toolbox Opleiden in Doelmatigheid (www.bewustzijnsproject.nl). De toolbox bevat een grote verzameling van projectvoorbeelden (ruim 150!), praktische tools zoals de Quicksan Doelmatigheid en de online module Projectmatig Werken, en verschillende formats voor doelgerichte en inspirerende trainingen. Met de toolbox kunnen opleiders, aios en andere betrokkenen bij de geneeskundige vervolgoopleidingen direct in de eigen praktijk aan de slag. De toolbox blijft ook na beëindiging van het Bewustzijnsproject beschikbaar.

5. De resultaten per OOR zijn apart opgenomen in bijlage 1

Hiervoor zijn diverse landelijke resultaten gepresenteerd. Er zijn binnen de afzonderlijke OOR's echter nog talloze andere initiatieven ontplooid en resultaten behaald, die allen hebben bijgedragen aan het doel van het Bewustzijnsproject. Gelet op de hoeveelheid van die initiatieven is in bijlage 1 een overzicht daarvan opgenomen.

6. Borging van de resultaten van het project

Binnen de OOR's en op landelijk niveau zijn opleidingsmethodieken, materialen en voorbeelden gegenereerd en gedeeld. De resultaten zijn daarmee van en voor iedereen (alle drie de clusters). Na de beëindiging van het project moeten deze resultaten dan ook voor iedereen laagdrempelig en eenvoudig beschikbaar zijn. Deze 'resultaten' zijn o.a.:

- Website, inclusief de diverse materialen, producten en methodieken die door OOR's en het landelijk project ontwikkeld zijn, zoals Quickscan, Tool Projectmatig Werken, aios-projecten, video's, formats voor workshops etc.
- Online courses (Kennis van zorgkosten en Waarde gedreven zorg en verandermanagement).
- STARS NL, de ambassadeursgroep voor Doelmatigheid en Kosteneffectiviteit.
- Doelmatigheidsprijs (gecombineerd met doelmatigheidssymposium).

Het voortbestaan van de website en online courses is geborgd door dat deze zijn ondergebracht bij de stichting E-Infuse.

STARS NL zullen geborgd worden bij een bestaande organisatie die deze groep kan faciliteren in hun initiatieven. En bij voorkeur dit initiatief voor zolang als nodig voortzet. Ten tijde van het opstellen van de rapportage is de uitkomst van het overleg over borging nog niet bekend.

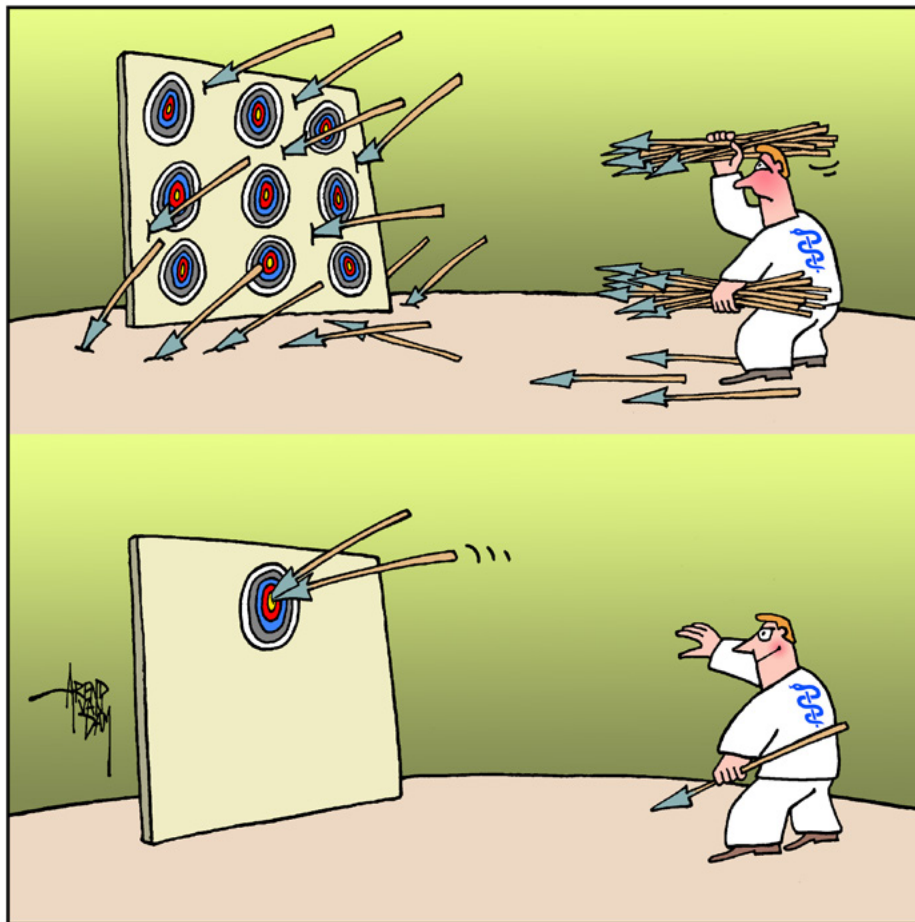
Doelmatigheidsprijs en doelmatigheidssymposium: het voorstel is om deze, in combinatie met andere maatschappelijk relevante thema's als patiëntveiligheid, etc. onder te brengen bij het MMV-congres. Specifieke aandacht voor initiatieven en nominatie/prijs (aios een podium te geven voor projecten) is daarin nadrukkelijk gewenst.

7. Financiën

VWS heeft een subsidie verstrekt van in totaal € 2.972.399,- exclusief btw. In de reguliere rapportages aan de opdrachtgever is telkens over de tussentijdse besteding en uitputting hiervan gerapporteerd. In de afrekening van het project worden de uitgaven verantwoord.

Bijlagen

1. Eindrapportages OOR's
2. Over Bewustzijnsproject
3. Overzicht activiteiten
4. Overzicht van producten
5. Online courses
6. Overzicht artikelen

Bijlage 1

Resultaten per OOR

**OOR
N&O**

O	Z	O	N
Onderwijs en Opleiding			
Zorg			
Onderzoek			
Netwerk noordwest Noord-Holland			

oor Leiden

Amsterdam UMC
Universitair Medische Centra

OORZWN
Opleidings- en Onderwijsregio Zuidwest Nederland

OOR
utrecht

OOR N&O

Eindrapportage OOR Noord en Oost Nederland

Deelproject plan 'Van doelmatig naar doeltreffend'

1. Doelstelling en te behalen resultaten deelproject

In het deelprojectplan zijn de volgende deelprojecten geformuleerd:

- **Kostenbewustzijn en efficiënt organiseren**
 - Te maken kosten prospectief in beeld brengen en kennis over structuren en financiële stromen bijbrengen.
 - Gemaakte kosten vergelijken.
- **Choosing wisely**
 - Choosing wisely: bieden we de gewenste kwaliteit? Dit deelproject wordt ingevuld door het onderdeel over gemaakte kosten. Dit heeft ook direct invloed op kwaliteit van zorg. Om 'value based practice' te kunnen leveren moet de aios leren om deel uit te maken van een continue evaluatie en benchmark van de geleverde zorg.

2. Activiteiten en behaalde resultaten

Opzetten deelprojectteam OOR Noord- en Oost Nederland.

Aanvankelijk was er binnen het deelproject OOR N&O een deelprojectteam van dertien personen. In februari 2018 vond een wisseling plaats in het deelprojectleiderschap. Tussen de overname van het projectleiderschap heeft een periode gezeten van ruim twee maanden waarin geen deelprojectleider aanwezig was. Vanwege diverse oorzaken bleek de projectgroep inmiddels gereduceerd te zijn tot zes leden waarvan vier actief participierend in de projectgroep.

Aan de projectgroep is per maart 2018 nog een lid toegevoegd uit het UMCG vooral ook om de verbinding met een Universitair centrum binnen de OOR te borgen.

Deze vier leden hebben vanaf februari 2018 producten ontwikkeld voor het Bewustzijnsproject. De meeste inspanningen zijn geleverd door het Medisch centrum Leeuwarden en het Martini Ziekenhuis Groningen.

Er zijn herhaalde pogingen gedaan om andere ziekenhuizen in de OOR actief bij het Bewustzijnsproject te betrekken en lokale doelmatigheidsinitiatieven te delen, echter zonder gewenst resultaat.

Inventarisatie lopende projecten en good practices 'kosten effectief kwaliteit leveren' in OOR Noord- en Oost Nederland.

In navolging op het voorgaande punt zijn de ziekenhuizen in de OOR N&O bij herhaling gevraagd om lokale initiatieven projecten aan te leveren en successen te delen, zonder gewenst resultaat. Vanuit de OOR N&O zijn geen doelmatigheidsinitiatieven aangereikt. De opgeleverde projecten zijn gedaan in het MCL en het Martini Ziekenhuis.

Medisch Centrum Leeuwarden:

- **Effectievere patiënten voorlichting met behulp van Indiveo (www.indiveo.nl).**

Doelmatigheidsproject door het vervangen van papieren voorlichtingsmaterialen voor informatie via hoogwaardig en begrijpelijk beeld en geluid, in een 'divi'. Het materiaal wordt aangeboden via internet en is afgestemd op het niveau van de patiënt en zijn mantelzorger. Een beter voorgelichte patiënt bevordert de kwaliteit van het informed consent en het gesprek met de arts.

Het kan spreekuurtijd verkorten doordat patiënten (vooraf) al voorlichting hebben gehad en effectief vragen kunnen stellen. Tevens kunnen de divi's door middel van een adoptiemodel gebruikt worden door andere klinieken. Zo kan duizenden euro's aan foldermateriaal worden bespaard. De divi kan worden aangeboden in verschillende talen zodat het voor iedere patiënt goed begrijpelijk is. Ook laaggeletterden kunnen de informatie begrijpen dankzij de animaties. Dit alles maakt het tot een doelmatig project en bevordert ook Choosing Wisely doordat shared decision making met de patiënt gemakkelijker wordt.

Binnen het reeds lopende Indiveo project heeft een aios interne geneeskunde en tevens STAR bij het Bewustzijnsproject een Indiveo-traject ontwikkeld voor nefrologie patiënten die in aanmerking komen voor niertransplantatie.

- **Bewustwording bij de startende aios over doelmatig en kostenbewust denken en werken; Doelmatigheid in het MCL.**

In het MCL is door de deelprojectleiders een tool ontwikkeld waarin de startende arts-assistent middels het Leer Management Systeem de module Doelmatigheid in het MCL krijgt aangeboden, met als doel hem/haar bewust te maken van het belang van doelmatigheid.

In de module wordt de aios gewezen op de toolbox, die beschikbaar is op de website van het Bewustzijnsproject www.bewustzijnsproject.nl en behulpzaam kan zijn bij het opzetten van een doelmatigheidsinitiatief. Per oktober 2018 wordt deze module aangeboden aan elke startende arts-assistent.

- **Workshop doelmatig denken voor aios en opleiders.**

Er is door de betrokken STARS lid in samenwerking met de MCL Academie en het landelijk bewustzijnsproject een middag over doelmatigheid georganiseerd tijdens de jaarlijkse aios-dag in januari 2018. Na een algemene inleiding gingen de aios en opleiders zelf aan de slag om een concreet verbeterproject te bedenken. Hieruit kwamen een aantal leuke projecten naar voren. Het leukste en meest innovatieve project is beloond met een doelmatigheidsprijs en een startbedrag om het project uit te voeren. De keuze viel op een project om verspilling van medicatie tegen te gaan bij korte opnames op de Gynaecologie.

Op deze manier is bewustwording voor doelmatigheid gecreëerd bij opleiders en aios. Helaas is het project niet geëffectueerd omdat de aios die de prijs had gewonnen kort na de workshop het MCL ging verlaten en er geen sturing was op de borging van de resultaten.

Martini Ziekenhuis Groningen:

- **Doelmatigheidsproject laboratoriaaanvragen Afdelingen Interne en Cardiologie Martini Ziekenhuis en Klinisch Chemisch Laboratorium Certe 2018.**

Bij laboratoriaaanvragen door internisten, cardiologen en aiossen interne en cardiologie vielen talloze onvolkomenheden op, die naar de indruk van zowel aanvragers als verwerkers gemakkelijk voorkomen zouden kunnen worden en zeker ook tot besparingen kunnen leiden. Er vindt een analyse plaats van diverse procedures voor laboratoriaaanvragen en –uitslagen, teneinde de aanvraag, verwerking en uitslagen doelmatiger te maken.

Het project betreft voornamelijk eerst de aanvragen en uitslagen van de Interne en Cardiologie. Dit wordt in 2018 zo mogelijk afgerond en geëvalueerd en kan dan vervolgens worden uitgerold naar andere afdelingen.

Pilot kostenonderzoek en ontwikkelen tool om kostenanalyses te doen.

Aios van het MCL en het Martini Ziekenhuis (opleidingen interne geneeskunde en obstetrie & gynaecologie) hebben gezamenlijk een pilot kostenonderzoek gedaan. Het doel was om een aantal DBC's zowel inhoudelijk als op kosten te vergelijken tussen beide ziekenhuizen. Dit om te beoordelen of er grote verschillen zichtbaar zouden worden wat weer een start voor een verbeterproject kan zijn om doelmatiger en kosten effectiever te werken. Daarbij doet de aios ervaring op met het werken en analyseren van DBC.

Het bleek niet haalbaar om gegevens over kosten en de opbouw van DBC boven water te krijgen en al helemaal niet om het tussen ziekenhuizen te vergelijken. Dit door de marktwerking en de privacy van gegevens waar ziekenhuizen zich op beroepen. Daarnaast werden de DBC-data in de beide ziekenhuizen verschillend aangeleverd, waardoor vergelijken niet haalbaar was.

Er is vervolgens verder gezocht en is men terecht gekomen bij de Dutch Hospital Data (DHD) (www.dhd.nl). De stichting DHD verzamelt en beheert allerlei data van ziekenhuizen in Nederland, zoals productie getallen, HSMR en prijzen. Omdat vrijwel alle ziekenhuizen zijn aangesloten bij deze database is er goed vergelijkingsmateriaal. Samen met de zorgadministratie van het MCL en de betrokken aios vanuit het MCL is er overleg geweest met de DHD. Zij hebben hun medewerking verleend.

Zo is een tool ontwikkeld die voor elke aios in Nederland toepasbaar is. Door middel van een toegang tot de productie database van de DHD kun je DBC zorgproducten vergelijken. Zo kun je zien of jouw ziekenhuis dan wel vakgroep ander aanvraag- en/of behandelingsgedrag heeft ten opzichte van de andere ziekenhuizen. Dit kan een goede start zijn voor een doelmatigheids- en verbeterproject en daarnaast geeft het de aios inzicht in het hoe en waarom van een DBC.

Deze tool is afgeleverd samen met een korte introductie cursus 'wat is een DBC', met als doel om zo ook de verkregen informatie beter te begrijpen.

Beide onderdelen zijn inmiddels beschikbaar via de toolbox van het Bewustzijnsproject.

Opleidingsmethodiek/toolbox 'projectmatig werken' ontwikkeld.

Door een E-learning adviseur van het MCL is de toolbox 'Projectmatig werken' ontwikkeld.

De tool is zo ontwikkeld dat alle onderdelen onafhankelijk van elkaar gebruikt kunnen worden door aios. De tool is eveneens beschikbaar voor iedereen die meer wil weten over projectmatig werken. In de tool staat de casuïstiek die zijn aangeleverd door een aantal aios centraal.

De content is mede ontwikkeld met behulp van een door het Jeroen Bosch Ziekenhuis ontwikkelde module, onderwijskundigen uit het MCL, het Bewustzijnsproject, (deel) projectleiders van het Bewustzijnsproject en diverse aio's.

Review van de module is gedaan door acht aios, een adviseur medische vervolgopleidingen en twee medisch specialisten uit de diverse OOR's, betrokken bij het Bewustzijnsproject.

Visueel is de tool congruent met de Online Course en wordt deze aangeboden op de website van het Bewustzijnsproject.

Aanvraag opleidingsfonds OOR Noord- en Oost Nederland.

De vraag was of er nog een vervolgaanvraag zou moeten komen bij het Opleidingsfonds van de regio ingeval er nog een doorontwikkeling plaats zou moeten vinden in de opgeleverde producten. Dit is niet nodig. Binnen onze OOR zijn de resultaten behaald en landelijk is er veel informatie en ontwikkelde producten voorhanden.

3. Borging binnen OOR en verbinding met netwerk

Borging binnen OOR Noord- en Oost Nederland.

In het MCL is een module Doelmatigheid ontwikkeld om nieuwe arts-assistenten te wijzen op de mogelijkheden van doelmatigheidsonderzoek en de bestaande initiatieven. Deze module zal ook onder de andere ziekenhuizen worden verspreid om alle nieuwe aios er op te wijzen. Borging van bestaande projecten en initiatieven is gedaan binnen de toolbox van het Bewustzijnsproject.

Binnen het MCL werd in november een bijeenkomst georganiseerd voor opleiders om actief te kijken hoe de uitkomst van het Bewustzijnsproject ingebed kan worden in de lokale opleidingsplannen en in het handelen van de opleiders.

In december vindt een presentatie plaats binnen de regionale centrale opleidingscommissie zodat ook de hele regio geïnformeerd is over de uitkomsten en zich bewust is van het belang van inbedding binnen de eigen organisatie.

Meer gebruik maken van de STARS zal een punt van aandacht worden.

Meer informatie en projecten zijn te vinden op

bewustzijnsproject.nl/oor/oor-noord-oost-groningen.

4. Samenstelling deelproject groep

De deelprojectgroep bestaat uit:

- Deelprojectleider: Joke Kuperus, Medisch Centrum Leeuwarden (tot 1-12-2017)
Dian Webbink, Medisch Centrum Leeuwarden (vanaf 1-02-18)
- Deelprojectleider: Margriet Hazenberg, aios interne geneeskunde Medisch Centrum Leeuwarden, tevens STARS NL.
- Aren van Loon, gynaecoloog, opleider, vicevoorzitter COC en medisch manager Van Swieten Instituut Martini ziekenhuis
- Nynke Jager, aios reumatologie, Medisch Centrum Leeuwarden
- André Renkema, adviseur innovatie medische vervolgopleidingen Universitair Medisch Centrum Groningen.
- Cecile Bosker, onderwijskundige MCL Academie
- Jelle Prins, decaan MCL Academie

Eindrapportage OOR ZON

Speerpunt van de OOR ZON is om het thema doelmatigheid in te bedden in de opleiding van aios. Tijdens de inbedding van doelmatigheid in de opleiding wordt de 'automatische piloot' uitgeschakeld en worden nieuwe, uitdagende doelen gesteld. De huidige situatie wordt kritisch bekeken en mogelijke doelmatigheidsproblematiek wordt aangepakt. Dat alles draagt bij aan het practice-informed gedachtengoed dat als grondlegger dient voor de inbedding van doelmatigheid van zorg in de praktijk én in de opleiding.

Dit betekent dat:

- ✓ Aios leren doelmatig te werken en denken
- ✓ Er sprake is van een multidisciplinair leernetwerk om kennis en ervaringen te delen
- ✓ Het thema doelmatigheid terugkomt in de lokale opleidingsstructuren
- ✓ Het thema doelmatigheid deel uitmaakt van de regionale metingen opleidingskwaliteit en terugkomt tijdens lokale en regionale opleidingsvisities
- ✓ Doelmatige zorg de persoonlijke ontwikkeling van aios bevordert

Om deze doelen te bereiken en de implementatie van het thema doelmatigheid verder te bevorderen richt OOR ZON zich op twee primaire aandachtsgebieden:

1. **bewustzijn van doelmatigheid als competentie binnen een adequaat leerproces en functionele opleidingsmethoden voor aios ,**
2. **bewerkstelligen en uitvoeren van doelmatigheidsvraagstukken in het zorgproces.**

1. Activiteiten en resultaten

De Doelmatigheidswizard

De taskforce 'Opleidingsplannen' beoogde om het thema doelmatigheid in te bedden in de lokale en regionale opleidingsplannen voor de opleidingsgroepen die hieraan systematisch aandacht schenken. Hiertoe werd een tool (c.q. wizard) ontwikkeld, die simpel en niet tijdrovend is, waarbij de activiteiten op de afdeling omtrent het thema doelmatigheid zichtbaar worden. Gelet op de verschillen binnen de diverse opleidingsgroepen dient deze wizard ook ter ondersteuning en inspiratie om zo de opleiding 'doelmatigheids-minded' te krijgen. Om de wizard verder vorm te geven, maakte de taskforce gebruik van beschikbaar materiaal, te weten: de verschillende niveaus in doelmatigheid (**de omgekeerde piramide**) en de Quickscan Doelmatigheid van Zorg. Deze twee tools werden in samenwerking met ICT-bedrijf SYZYGY en het Bewustzijnsproject gecombineerd en vertaald naar een applicatie die de mate van aandacht weergeeft die wordt besteed aan het thema doelmatigheid binnen de opleidingsgroep. Een achttal vragen dienen te worden doorlopen (+/- 5min), verdeeld over 3 niveaus: basis, verdieping en specialisatie. Op basis van de antwoorden wordt een addendum gegenereerd dat na enige personalisatie door de opleidingsgroep rechtstreeks in het betreffende opleidingsplan geplaatst kan worden. Tevens biedt het gegenereerde voorstel suggesties om doelmatigheid verder in de opleiding in te bedden. De wizard (applicatie) heeft een dubbele functie: (I) feitelijke weergave van de ingezette activiteiten, (II) inspirerende weergave van mogelijk in te zetten activiteiten. Deze applicatie is te bereiken via doelmatigheidswizard.bewustzijnsproject.nl.

De trainingen en workshops

Gedurende de looptijd van het bewustzijnsproject ontwikkelde OOR ZON een gevarieerd trainingsaanbod om aios te bekwamen en op te leiden in doelmatigheid van zorg. Zo werden seminars en interactieve sessies aangeboden, gemotiveerde aios werden in de gelegenheid gesteld om een master module aan de Universiteit Maastricht te volgen in het kader van doelmatigheid (zie later plus traject), cursorisch onderwijs werd aangeboden in de vorm van Discipline Overstijgend Onderwijs en docentprofessionalisering werd ontwikkeld voor stafleden. Op basis van expertise en ervaringen werd een nieuwe training ontwikkeld waarbij aios en opleiders gezamenlijk aan trainingssessies deelnemen. Hierdoor wordt het samenwerkingsverband tussen aios en opleider in de praktijk versterkt en worden de aangedragen doelmatigheidsdilemma's uit de praktijk zichtbaar. Om een adequate combi-training te ontwikkelen werd de taskforce 'trainingen' opgericht. Diverse expertises maakten deel uit van deze groep.

De video's

De taskforce putte eerst uit het beschikbare materiaal en de inhoud van de bestaande trainingen. Aanvullend, gelet op het belang dat zowel aios als leden van de opleidingsgroep concrete handvatten aangereikt moeten krijgen voor het opleiden in doelmatigheid en het doelmatig denken en werken, werd besloten om informatief beeldmateriaal te gaan gebruiken. In samenwerking met Moomba Media en het Bewustzijnsproject werden twee trainingsvideo's geproduceerd die deze concrete handvatten in beeld brengen, te weten: het belang van een ondersteunende omgeving, en het hebben van een rolmodel. De trainingsvideo's zijn terug te vinden via onderstaande links:

Opleiden in doelmatigheid: www.bewustzijnsproject.nl/voorbeelden/doelmatige-zorg-dat-is-toch-heel-normaal/
Doelmatigheid door verwondering: www.bewustzijnsproject.nl/voorbeelden/een-frisse-blik-kan-tot-verbetering-leiden

Het plus-traject

Voor 'trainingen op maat' werden geselecteerde aios met een specifieke interesse in het thema doelmatigheid in de gelegenheid gesteld om zich aan te melden voor het Plus Traject. Hierbij krijgen zij de mogelijkheid om zich te verdiepen in verschillende aspecten van het medisch beroep gericht op: 'Economics of Healthcare', 'Organizing and Managing Patient Flows', 'Strategic Management, Leadership and Organisational Change in Healthcare', 'Financial Management of Healthcare Organisations'. Dit traject kwam tot stand in samenwerking met de Faculty of Health, Medicine en Life Sciences van de Universiteit Maastricht. Gedurende het Bewustzijnsproject hebben 33 aios dit plustrajet succesvol afgerond.

De database met doelmatigheidsinitiatieven

Om de opgedane kennis en expertise te bestendigen en beschikbaar te stellen heeft de OORZON een database aangelegd met alle geregistreerde doelmatigheidsinitiatieven. Daarnaast heeft deze database als doel om te fungeren als vergelijkingsmateriaal of ter inspiratie voor anderen. Om deze gegevens ook op landelijk niveau inzichtelijk te maken werden de doelmatigheidsinitiatieven vanuit de OOR ZON ook toegevoegd aan de database van het landelijke Bewustzijnsproject. Momenteel beschikt de database over 58 doelmatigheidsinitiatieven die inzichtelijk zijn voor iedereen.

2. Borging binnen OOR en verbinding met netwerk

De aios doelmatigheidsambassadeurs

Tijdens het Bewustzijnsproject werden verschillende individuen op de voorgrond gepositioneerd als zijnde enthousiaste, gemotiveerde vertegenwoordigers voor de inbedding van het thema doelmatigheid in de vervolgoledingen. Als ambassadeurs doelmatigheid wisten zij anderen te enthousiasmeren en inspireren om het gedachtegoed 'doelmatigheid van zorg' als een olievlek in de vervolgoleding te verspreiden. Tweemaandelijks ambassadeursbijeenkomsten werden georganiseerd. Tijdens deze bijeenkomsten werden activiteiten, ervaringen en expertise, suggesties voor innovatie en vernieuwing, wetenschap en onderzoek, en inspiraties met elkaar gedeeld. Naast regulier doelmatigheidsonderwijs worden ook trainingen op maat verzorgd door de aios ambassadeurs zoals themabijeenkomsten en workshops.

De Medisch specialisten als boegbeeld

In beginsel werd prof. dr. Walther van Mook, Internist-Intensivist/Directeur Academie Medische Vervolgopleidingen van het Maastricht UMC+, aangesteld als boegbeeld voor de OOR ZON. Gaandeweg werden nog twee andere boegbeelden gepositioneerd op basis van hun betrokkenheid en affiniteit met het thema doelmatigheid, namelijk: dr. Hein Brackel – Opleider Kindergeneeskunde Catharina Ziekenhuis Eindhoven en Drs. Jan Wouter Brunings – Keel-, Neus- en Oorarts/Laryngoloog Maastricht UMC+. Deze boegbeelden dragen het gedachtegoed van doelmatige zorg in de opleiding verder uit, brengen het in de praktijk, en enthousiasmeren en inspireren collega specialisten en aios. Naast boegbeeld fungeerden zij ook als klankbord binnen de taskforces, vertegenwoordigden zij de OOR ZON op o.a. landelijke bijeenkomsten en waren ze trainer tijdens doelmatigheidsonderwijs.

De cyclus voor opleidingskwaliteit

Binnen OORZON is thema doelmatigheid een vast agendapunt tijdens interne opleidingsvisitaties. Op deze manier wordt de huidige stand van zaken in de betreffende opleiding rondom dit thema bespreekbaar en kan concreet advies gegeven worden om het thema verder te verankeren in de medisch specialistische opleidingen, dan wel te integreren of in de vakgroep specifieke PDCA-cyclus op te nemen. Sommige aios doorlopen tweemaal per jaar een 360-graden evaluatie waar onder andere het thema doelmatigheid in terugkomt.

De impact op de zorg- en opleidingskwaliteit

Om te concluderen of het doelmatig denken en werken van aios daadwerkelijk tot kwaliteitsverbetering leidt heeft de OOR ZON wetenschappelijk onderzoek verricht in samenwerking met de afdeling Klinisch Epidemiologie & Medical Technology Assessment (KEMTA) van het Maastricht UMC+. Ruim 170 doelmatigheidsinitiatieven, opgezet in de periode 2015-2018, zijn geïnventariseerd en onderzocht op de impact van competentieontwikkeling van aios en de

kwaliteit en efficiëntie van het zorgproces. De resultaten lieten zien dat doelmatigheidsinitiatieven enerzijds leiden tot een ontwikkeling van de CANMeds competenties van de aios en anderzijds bijdragen aan een verbeterde kwaliteit en efficiëntie van zorg. Voor de ontwikkeling van CANMeds competenties gaven aios aan in het bijzonder leiderschap, communicatie en samenwerking- skills te hebben getraind. Ook droegen de doelmatigheidsinitiatieven bij aan verbeterde zorguitkomsten en – ervaringen met in het bijzonder: patiënttevredenheid, kwaliteit van zorg, snellere en meer adequate zorg en minder complicaties.

De link met zorgopleidingen

Binnen de OORZON werd al snel opgemerkt dat het thema doelmatigheid niet alleen van toepassing is op de medisch specialist, maar ook op het verpleegkundig personeel. De verpleegkundige is degene die centraal staat in de uitvoering van het zorgproces en vormt zodoende de schakel tussen medisch specialist en patiënt. Met de aankomende curriculumwijziging gebaseerd op het V&VN verpleegkundig beroepsprofiel 2020 zal het thema doelmatigheid een grotere rol gaan spelen in de taken van een HBO-verpleegkundige. Op welke wijze dit in de praktijk gerealiseerd wordt, is nog onbekend, maar een samenwerkingsverband tussen de Academie Medische Vervolgopleidingen en de Academie Zorgopleidingen van het Maastricht UMC+ lijkt reëel. Hierbij zullen integratie en kennisdisseminatie de voornaamste doelen zijn.

De toekomst

Om het thema doelmatigheid te borgen is het van belang dat het thema op wetenschappelijk vlak wordt uitgediept. Binnen de OORZON bestaat reeds een samenwerkingsverband tussen het Maastricht UMC+ afdeling KEMTA, Bureau OOR ZON en de Universiteit Maastricht. De OOR ZON streeft er dan ook naar om het wetenschappelijk onderzoek naar doelmatigheid van zorg voort te zetten en onder de aandacht te brengen met publicaties en bijdrages aan (inter) nationale symposia. Samen met de regiopartners wordt voor de periode 2019-2022 een strategie uitgewerkt.

Meer informatie en projecten zijn te vinden op www.bewustzijnsproject.nl/oor-zon.

3. Deelproject samenstelling projectteam

Binnen de OOR ZON werd een groot multidisciplinair leernetwerk opgetuigd waarvan bestuurders, medisch specialisten, opleiders, aios, beleids- en opleidingsadviseurs, etc. deel uitmaken. In concreto operationaliseerden twee zogenoemde *taskforces* handvatten en materialen ter ondersteuning van het inbedden en het verspreiden van het thema doelmatigheid van zorg in de opleiding. Een belangrijke stem hadden de verschillende aios ambassadeurs doelmatigheid om nog meer gehoor te geven aan de relevantie en het belang van het thema doelmatigheid, zowel in de opleiding als op de werkvloer. Het volledige leernetwerk incl. projectteam, taskforces en ambassadeurs staan in Bijlage 1.

Organisatie	Vertegenwoordigers	Functie
Ambassadeurs	Mw. drs. S. Vaassen	aios Pediatrie
	Mw. drs. S. Dedden	aios Gynaecologie
	Dhr. drs. B. Latten	Patholoog NFI
	Dhr. drs. R. Haeren	aios Neurochirurgie
	Mw. dr. J. Hommes	
	Dhr. drs. W. Palmbergen	
	Mw. drs. Z. van Mechelen	aios Plastische Chirurgie
	Mw. A. Smits	aios Neurologie
	Dhr. T. Dewaele	aios Revalidatie geneeskunde
		Student Geneeskunde (STARSNL) Maastricht University
	Student Geneeskunde (STARSNL) Maastricht University	
Zuyderland Medisch Centrum Heerlen-Sittard	Dhr. dr. M. Sosef	Chirurg
	Dhr. prof. dr. I. Heyligers	Orthopeed // Decaan Zuyderland Academie // Voorzitter Commissie Innovatie, Inhoud & Strategie
	Mw. L. Cornelissen	Beleidsfunctionaris Medische Opleidingen//Onderzoek
	Dhr. drs. D. Jongen	Voorzitter Raad van Bestuur
	Mw. drs. S. Reijntjens	Beleidsadviseur Medische Opleidingen
	Mw. dr. N. Smeets	Plaatsvervangend opleider Gynaecologie // Vice voorzitter Concilium NVOG
	Mw. dr. E. Girolidi	Beleidsadviseur Medische Opleidingen

Organisatie	Vertegenwoordigers	Functie
Máxima Medisch Centrum Veldhoven-Eindhoven	Mw. M. Dings	Manager MMC Academie
	Dhr. dr. G. Slooter	Chirurg
	Mw. prof. dr. M. Bongers	Gynaecoloog
	Dhr. dr. J. van Mourik	Decaan MMC Academie
	Mw. Dr. L. Niers	Kinderarts // Voorzitter COC
Catharina Ziekenhuis Eindhoven	Dhr. prof. dr. F. Smeenk	Longarts // Voorzitter COC OOR ZON & leerhuis overleg // Decaan CZE
	Dhr. dr. H. Brackel	Opleider Pediatrie // Vice Voorzitter RGS // Voorzitter COC CZE
	Mw. drs. N. Raaijmakers	Manager Onderwijs en Onderzoek
	Mw. dr. N. Wolff	Adviseur Medische Opleidingen
	Dhr. drs. René van de Pas	Sr. Adviseur Opleiding en Ontwikkeling
Psychiatrie OOR ZUID	Mw. dr. J. Strik	Psychiater
	Dhr. dr. P. Domen	Psychiater, hoofdopleider Mondriaan
	Dhr. dr. B. Klingenberg	Psychiater Mondriaan // Universitair docent
GGZ Eindhoven	Mw. dr. M. Marcelis	Psychiater
Adelante Zorggroep Hoensbroek	Dhr. drs. W. Bakx	Revalidatiearts // Voorzitter COC
	Mw. T. Schiffelers	Beleidsmedewerker
VieCuri Medisch Centrum Venlo	Dhr. prof. dr. J. van den Bergh	Decaan // Voorzitter Commissie Innovatie, Planning & Financiering
	Mw. dr. M. de Rooij	Dermatoloog // Voorzitter COC
	Mw. A. Lokerse	Beleidsmedewerker Medische Opleidingen en Wetenschap
Sint Jans Gasthuis Weert	Mw. drs. E. Kerkvliet	Affiliatiecoördinator // Kinderarts
Elkerliek Ziekenhuis Helmond	Mw. M. de Groodt	Opleidingsadviseur
	Mw. P. Kox	Internist-Endocrinoloog // Voorzitter COC
	Mw. M. Elbersen	Afdelingsmanager centrum opleiden & ontwikkelen
	Mw. I. van Berlo	Opleidingsadviseur
Laurentius Ziekenhuis Roermond	Dhr. dr. J. Leijtsen	Affiliatiecoördinator
Sint Anna Zorggroep Geldrop	Dhr. dr. A. Toorians	Internist, vz. Cie Medisch Opleidingsbeleid Voorzitter Raad van Bestuur
	Mw. dr. I. Wolf	
	Dhr. P. Raaijmakers	Hoofd Opleiding & Ontwikkeling
	Dhr. dr. H. Janssen	Cardioloog
Maastricht UMC+	Mw. dr. B. Essers	Senior researcher KEMTA
	Dhr. prof. dr. M. de Haan	Radioloog // Voorzitter COC
	Dhr. prof. dr. W. van Mook	Internist-Intensivist // Directeur Academie Medische Vervolgopleidingen
	Dhr. prof. dr. L. Stassen	Chirurg
	Dhr. dr. V. Bulthuis	Neurochirurg
	Dhr. drs. JW. Brunings	Waarnemend afdelingshoofd // Keel-, Neus- en Oorarts / Lanryngoloog
	Dhr. dr. R. Rennenberg	Master coördinator opleiding geneeskunde
	Mw. dr. C. Noben	Regio coördinator // Adviseur Medische Vervolgopleidingen
	Dhr. A. Habsati	Verpleegkundige // Projectmedewerker
	Dhr. drs. K. van Loon	Onderwijskundige
	Dhr. dr. S. van Luijk	Arts onderwijskundige
	Mw. D. Brans Brabant	Secretariaat

Organisatie	Vertegenwoordigers	Functie
Algemeen Bestuur OOR ZON	Dhr. dr. P.L. Batenburg	Voorzitter RvB Catharina ziekenhuis
	Dhr. drs. D. Jongen	Voorzitter DB OOR ZON // Voorzitter RvB Zuyderland MC
	Mw. prof. dr. M. van Dieijen	Voorzitter AB OOR ZON // voorzitter RvB Maastricht UMC+
	Dhr. prof. dr. W. van Mook	Directeur Academie Medische vervolgopleidingen Maastricht UMC+
	Mw. dr. Y. van Horn	Voorzitter RvB Adelante Zorggroep
	Mw. M. Weijers	Voorzitter RvB Laurentius Ziekenhuis roermond
	Mw. dr. J. van Eerd	Lid RvB Mondriaan
	Mw. A. van Rossum	Voorzitter RvB Viecuri Medisch Centrum Venlo
	Mw. I. de Wit	Directeur zorg Sint Jans Gasthuis Weert
	Mw. prof. dr. E. de Bont	Voorzitter RvB Elkerliek Ziekenhuis Helmond
	Mw. I. Wolf-de Jonge	Voorzitter RvB Sint Anna ziekenhuis Geldrop
	Dhr. prof. dr. J.H. Zwaveling	Voorzitter RvB Maxima Medisch Centrum Eindhoven
Dagelijks Bestuur OOR ZON	Dhr. drs. D. Jongen	Voorzitter DB OOR ZON // Voorzitter RvB Zuyderland MC
	Mw. dr. P. Kox	Voorzitter Centrale Opleidingscommissie Elkerliek Ziekenhuis Helmond
	Dhr. dr. R. Rennenberg	Mastercoördinator geneeskunde MUMC+
	Dhr. J. van Mourik	Decaan Maxima Medisch Centrum Eindhoven
	Dhr. prof. dr. I. Heyligers	Decaan Zuyderland Academie
	Dhr. dr. J.W.A. Leijtens	Affiliatiecoördinator Laurentius ziekenhuis Roermond
	Dhr. prof. dr. J. van den Bergh	Hoofd opleidingsbureau Viecuri Medisch Centrum Venlo
	Dhr. prof. dr. F.W.J.M. Smeenk	Longarts // Voorzitter COC OOR ZON & leerhuis overleg // Decaan CZE
	Dhr. prof. dr. W. van Mook	Vice voorzitter DB OOR ZON // directeur Academie Medische Vervolgopleidingen MUMC+
	Dhr. dr. A. Toorians	Voorzitter commissie Medisch Opleidingsbeleid St. Anna Geldrop
OORZON Bureau:	Mw. Y. Becker	OOR ZON coördinator
	Mw. A. Elissen	OOR ZON medewerker

O	Z	O	N
Onderwijs en Opleiding			
Zorg			
Onderzoek			
Netwerk noordwest Noord-Holland			

Eindrapportage OOR OZON: Bekwaam en doelbewust

1. Doelstelling deelproject (koppeling met thema's)

De OOR Ozon richtte zich op:

Deelproject 1: Kostenbewustzijn en efficiënt organiseren

Deelproject 2: Choosing Wisely

Met alle activiteiten werd het bewustzijn van opleiders en aiossen op het thema Doelmatigheid van zorg vergroot. Het doel was dat elke opleiding in de visitatie gedragen en aantoonbaar aandacht aan het thema Doelmatige Zorg levert. In de OOR OZON werken de partnerziekenhuizen samen aan de kwaliteit van de opleidingen in een regionale COC.

2. Sturing Deelproject

De regionale COC - en via hen en de deelprojectleider aan de lokale COC's binnen de OOR - heeft het deelprojectplan geaccordeerd. Aan de COC is steeds een terugkoppeling gegeven over de lokale en landelijke initiatieven vanuit het Bewustzijnsproject.

De voorzitter van de COC van het VUMC (tevens voorzitter van de Regionale COC, RCOC) heeft de visie gedeeld dat er Discipline Overstijgend Onderwijs door de RCOC ondersteund of ontwikkeld moet worden over onder andere leiderschap, doelmatigheid, recht en ethiek.

Het deelproject OOR OZON pakte dit op en heeft de Basistraining over doelmatigheid als discipline overstijgend onderwijs (DOO) in de OOR geïntroduceerd.

Overzicht van de zeven partner ziekenhuizen van de VU:

- De Noord-West Ziekenhuisgroep
- Het WestFriesGasthuis
- Het Spaarnegasthuis
- Het Onze lieve Vrouwen Gasthuis
- Het Waterlandziekenhuis
- Het Rode Kruis ziekenhuis
- Het Zaans Medisch Centrum

3. Activiteiten en resultaten

Deelproject 1: Kostenbewustzijn en efficiënt organiseren

1. Opzet projectgroep en werkgroep voor de OOR-conferentie: zie hieronder bij Deelproject Samenstelling Projectteam.
2. Inventarisatie van lopende initiatieven bij de OOR Partners, deze verspreiden via een OOR-conferentie en de landelijke website.
3. Het verspreiden van lopende landelijke initiatieven via Regionale COC en lokale COC's. Op verzoek van de voorzitters van de COC legde de deelprojectleider bezoeken af en gaf toelichting op het landelijk programma in de COC's van het VUMC, Zaans Medisch Centrum, Westfriesgasthuis, Spaarnegasthuis en Rode Kruis ziekenhuis. Bij de overige COC's heeft de voorzitter van de COC zelf de interne communicatie verzorgd.
4. Uitrol Basistraining doelmatige zorg: Spaarne Gasthuis (2 keer in totaal 35 deelnemers), VU (1 keer 11 deelnemers), NWZG (1 keer 10 deelnemers), Rode Kruis Ziekenhuis (2 keer in totaal 42 deelnemers), Zaans Medisch Centrum (1 keer 18 deelnemers).
5. Mailgroep van aiossen om in alle ziekenhuizen van de OOR OZON informatie te verspreiden en met elkaar te bespreken.

Deelproject 2: Choosing Wisely

1. Organisatie van de conferentie 'Choosing Wisely' in mei 2017 waar 110 mensen zich hadden ingeschreven en uiteindelijk 97 mensen aanwezig waren
2. Het Rodeo-project met een video over het project en de resultaten in VU en Spaarne Gasthuis en videoscribe over het te gebruiken stappenplan duurzaam en landelijk toegankelijk gemaakt.
3. Opleidingsconferentie binnen de NWZG in november 2018 over Doelmatige zorg waarbij alle opleidingsgroepen een Doelmatigheidsproject starten.

4. Borging binnen OOR en verbinding met netwerk

Borging vindt plaats doordat er Discipline Overstijgend Onderwijs Doelmatige zorg is opgezet. Alle partnerziekenhuizen kunnen dit gebruiken. Daarnaast zien de Regionale COC en de lokale COC's erop toe dat opleidingsgroepen in de OOR beschikken over voldoende instrumenten om te kunnen voldoen aan de laatste visitatie eisen, dus ook met betrekking tot het opleiden in doelmatige zorg. Door de coördinator medisch specialistische opleidingen wordt het thema doelmatige zorg ook verwerkt in de opleidingen. Hij beschikt over alle ontwikkelde tools.

Meer informatie en projecten zijn te vinden op www.bewustzijnsproject.nl/amsterdam-vumc.

Deelproject samenstelling projectteam

Werkgroep Bekwaam en Doelbewust opleiden: Deze werkgroep bestond uit een afvaardiging van de OOR-partners die meer dan gemiddelde interesse in het onderwerp hebben getoond. Deze werkgroep hoopte zich te verbreden in de loop van het project. De werkgroep werd voorgezeten door het inhoudelijk boegbeeld (Prabath Nanayakkara) op dit onderwerp en werd ondersteund door de deelprojectleider (Carla Coenders).

Gestart was met de volgende leden in de werkgroep:

OLVG: Merel van den Berg (onderwijskundig adviseur OLVG), Marcel Weijmer (plaatsvervangend opleider interne geneeskunde OLVG), Yves Smets (opleider Interne en voorzitter COC OLVG)

VUMC: Prabath Nanayakkara (internist, opleider SEH VUmc), Anneke Bakker (Hoofd Professionalisering VUmc School of Medical Sciences), Carla Coenders (deelprojectleider bewustzijnsproject OOR VUmc), Renuka Bindraban (promovendus Low Value Care VUmc en UMCU) en Marlou van Beneden (lean coach VUmc), Saskia Peerdeman (voorzitter COC VUmc en opleider neurochirurgie, Werner Koster (Stafadviseur/OOR-coördinator)

NWZG: Michael Klemt-Kropp (opleider MDL NoordWest Ziekenhuisgroep (Alkmaar), Ditmar Schakenraad (opleider SEH NoordWest Ziekenhuisgroep (Alkmaar)

Voor de praktische uitvoerbaarheid werd een kleinere groep geformeerd bestaande uit 1 of 2 van deze projectleden aangevuld met de inmiddels verzamelde belangstellende aiossen. De uitbreiding van aiossen is redelijk gelukt. Voor elke activiteit waren ook lokaal aiossen beschikbaar.

Deze grotere groep is steeds geïnformeerd en gedeeltelijk betrokken bij landelijke en lokale activiteiten. Omdat de Vu pas recent een coördinator specialistische opleidingen heeft aangesteld, is deze ook pas recent betrokken.

Eindrapportage OOR Leiden

1. Doelstelling & speerpunten deelproject OOR Leiden

OOR Leiden is een samenwerkingsverband van 11 zorginstellingen waar in gezamenlijkheid de medische vervolgoopleidingen worden vormgegeven. Dit gebeurt per medische vervolgoopleiding in de regionale opleidingsclusters en wordt gefaciliteerd door een netwerk van betrokken partij- en zoals onderwijskundigen, leerhuizen, COC's en bestuurders.

De volgende doelen zijn nagestreefd binnen onze regio:

- Bewustzijn doelmatigheid ingebed in de medische vervolgoopleidingen in de OOR;
- Project leidt tot invulling van de verschillende niveaus van doelmatigheid waarop aios zich kunnen ontwikkelen ('piramide': basis – verdieping – profilering);
- Aios en opleiders in OOR Leiden zijn zich bewust van het belang van doelmatigheid in de zorg en de gewenste aandacht daarvoor in de opleiding, kennen best practices en weten hoe ze doelmatigheidsvraagstukken kunnen aanpakken;
- OOR Leiden levert een bijdrage aan nationale en internationale ontwikkelingen op het vlak van doelmatigheid.

Binnen de eindrapportage worden een viertal speerpunten uitgewerkt:

1. Choosing Wisely/Verstandig Kiezen, Speerpunt OOR Leiden.
2. Doelmatigheids-initiatieven zichtbaar maken en inbedden in de zorg.
3. Doelmatigheid inbedden in de professionalisering van opleiders en aios.
4. Bijdrage aan de Landelijke Conferentie Doelmatigheid 2018.

2. Activiteiten en resultaten

2.1. Choosing Wisely/Verstandig kiezen: Speerpunt in de OOR Leiden

OOR Leiden staat nationaal en internationaal op de kaart op het vlak van Choosing Wisely. Dit gebeurt onder andere door het opzetten van een netwerk van (praktijk) onderzoekers en het (in-ternationaal) bekendheid geven aan onderzoek en projecten op het vlak van Choosing Wisely, doelmatigheid en opleiding. De inhoudelijke focus van de OOR Leiden richt zich primair op Choosing Wisely. "Uitgaande van de maatschappelijke vraag naar doelmatige zorg zijn er landelijk en internationaal een aantal campagnes actief om gezonde keuzes in de zorg te bevorderen. Ten einde dit in de opleiding te integreren heeft de OOR Leiden ervoor gekozen om doelmatigheid in de opleiding toe te spitsen op Choosing Wisely (International). De nadruk ligt op; het maken van verstandige keuzes, het evalueren van zorg alternatieven en het gesprek in de spreekkamer met de patiënt. Deze specificering past goed binnen de moderne opleiding tot medisch specialist". (Quote: Boegbeeld OOR Leiden Prof. Wilco Peul).

Belangrijkste activiteiten

Mini Symposium

Het minisymposium vormde de kick off in onze regio. Het heeft in kaart gebracht welke expertise en initiatieven er al aanwezig waren en hoe we deze te gebruiken om het project verder vorm te geven. Choosing Wisely werd toegelicht aan de hand van een tweetal grote lopende projecten (Peul en Blom), een project kostenbewustzijn (van der Pol) en een aantal promotie projecten op het vlak van Choosing Wisely en Value Based Healthcare.

Aios Prijs

De opzet en inhoud van de aios prijs wordt toegelicht in 2.2. Van de 8 ingezonden aios initiatieven binnen de OOR Leiden hadden 5 een daadwerkelijke Choosing Wisely insteek. De meeste, vaak jonge onderzoekers werkten tevens als aios in een kliniek en deelden hun resultaten regelmatig met collega's binnen de zorg en opleiding. Twee aios/onderzoekers hebben hun resultaten gepresenteerd op een internationale conferentie.

Expert Meeting

De 8 deelnemers aan de aios prijs, namen tevens deel aan een expert meeting, een twee uur du-rende dialoog met Dr. Margje Haverkamp over projecten op het vlak van Choosing Wisely en doelmatigheid, en over hoe deze een stap verder te brengen. Ook kansen en obstakels, agende-ring van dit onderwerp en gerelateerde loopbaanvraagstukken werden besproken. Vanwege het professionele en persoonlijke karakter werd deze bijeenkomst erg gewaardeerd.

Landelijk Symposium

Choosing Wisely kennis en expertise werd ingebracht op het landelijk symposium in de vorm van een drietal plenaire presentaties (Peul, Haverkamp en Egorova). Daarnaast waren er 7 aios inzendingen uit de OOR Leiden met het thema Choosing Wisely.

Resultaten

	Mini Symp	COC/ROC	Aio's prijs	TtT	TtT Maatw.	Landelijk Symp	Expert M.	Invit Leiden
Choosing Wisely								
Community	+		+				8	+
Onderzoek en projecten	3	1	5			3 key note 7 projecten	8	
Thema CW	+	+	+	+	+	+	+	

2.2. Doelmatigheidsprojecten en initiatieven zichtbaar maken en in het zorgproces inbedden

Er zijn binnen de OOR Leiden meerdere grote, en minstens 15 kleinere (aios) projecten ont-wikkeld die een aantoonbare doelmatigheidscomponent omvatten.

Belangrijkste activiteitenOrganisatie van de aios prijs

De organisatie van de aiosprijs heeft veel in beweging gezet binnen onze OOR. De organisatie bestond uit de bekendmaking van de prijs in nieuwsbrieven en via COC en aios verenigingen, de selectie van de winnende voorstellen en de organisatie van de uitreiking. Uiteindelijk zijn er 8 initiatieven gepresenteerd op een goed bezochte bijeenkomst met meer dan 30 deelnemers in het Haga Ziekenhuis (in samenwerking met het Innovatie Lab aldaar). De drie winnaars kregen een geldbedrag van 2500,- Euro en hebben dit besteed aan het ontwikkelen van hun project/product of aan de verspreiding van hun resultaten. De prijs was vooral ook een aanmoedi-ging om ook bij het landelijk symposium initiatieven in te dienen. Verschillende aios hebben hun project gepresenteerd in hun eigen COC vergadering.

Grote afdelings-overstijgende projecten onder de aandacht

De 3 genoemde projecten zijn na de eerste presentatie op het mini symposium verder onder de aandacht gebracht. Als best practice (Online Patiënten module behandelsucces KNO-Haga) of binnen onze TtT Doelmatigheid (Kostenbewust zijn bij Katarakt behandelingen Oogheelkunde-Alrijne). De projecten zijn tijdens verschillende COC-vergaderingen aan de orde gekomen en hebben gefunctioneerd als aanjager van aios projecten en denken over doelmatigheid in het da-gelijkse zorgproces.

Resultaten

	Mini Symp	COC/ROC	Aio's prijs	TtT	TtT Maatw.	Landelijk Symp	Expert M.	Invit Leiden
Initiatieven zichtbaar maken								
Aio's projecten		3	8 kand/ 3 prijs	+	+	13 indieners/ 3 kandidaten	+	+
Grotere afd. overstijg. project	3	+		+				

2.3. Doelmatigheid inbedden in de professionalisering van opleiders en aios

Er is een duidelijk en 'uitgetest' onderwijs/professionaliseringsaanbod voor opleiders en aios op het vlak van doelmatigheid. Dit wordt onder andere concreet gemaakt in het inzet van de checklist Doelmatigheid, het uitvoeren van TtT's Doelmatigheid voor leden van de opleidings-groep & aio's en een video/best practice over een verdiepingsstage.

Belangrijkste activiteiten

Quickscan Doelmatigheid van Zorg:

De Quickscan bleek binnen onze regio een belangrijk instrument om het onderwerp doelmatigheid binnen het zorgproces op een snelle, leuke en concrete manier te bespreken, en hiermee het basisniveau (zie piramide) doelmatigheid aan te spreken. Met name de vragen over de vakgroep als stimulerende omgeving werden erg gewaardeerd. Omdat de Quickscan op heel verschillen-de manieren werd ingezet (vakgroep presentatie binnen COC, onderdeel TtT, gesprek tussen opleider en aio's) is hier veelvuldig gebruik van gemaakt.

TtT Doelmatigheid

De TtT Doelmatigheid is gebaseerd op de landelijk ontwikkelde TtT Doelmatigheid. Deze drie uur durende training is op verschillende manieren ingezet. De TtT Doelmatigheid in de vorm van een open inschrijving (2x), in de vorm van een maatwerk training voor opleiders en aio's) en als verdiepingsbijeenkomst voor COC (3x). Het aanbod werd uitgevoerd door een medisch specialist en een onderwijskundige. Er was een goede spreiding binnen onze OOR, er hebben deelnemers uit minimaal 8 instellingen uit onze OOR deelgenomen.

Aios DOO/Disco

Er heeft er een TTT Doelmatigheid voor aios plaatsgevonden in het kader van het DOO. Deze is uitgevoerd door een ervaren a(n)ios en een onderwijskundige. Een tweetal aios heeft presentaties gegeven over kostenbewustzijn en doelmatigheid, voor een groep aios binnen OOR Utrecht en binnen de maand van de Doelmatigheid in het GHZ Gouda.

Doelmatigheidsprofiel, voorbeeld van een verdiepingsstage

Er is een best practice ontwikkeld over het organiseren en uitvoeren van een verdiepingsstage. Deze is verschenen in de vorm van een video op de Landelijke Website.

Resultaten

	COC	TtT	TtT Maatw.	Doelm. door Aio's
Professionalisering				
Quick Scan	7	+	+	+
TTT leden opl. groep	+	32	55	
DOO en bijscholing Aio's		6	15	50

2.4. OOR Leiden draagt bij aan het Landelijke Symposium

De OOR Leiden heeft op verschillende wijzen een bijdrage geleverd aan landelijke activiteiten in/van het bewustzijnsproject doelmatigheid.

Belangrijkste activiteiten

Landelijk Symposium

- Ontwerp van het programma van het Landelijk Symposium
- Voorbereiden en keuze voor het conferentie oord in de regio Leiden
- Keuze voor key note sprekers en voorbereiden van drie key note sprekers
- Deelname met 3 leden aan de selectie commissie van aio's doelmatigheidsvoorstellen; lid RvB LUMC, aio's en contactpersoon patienten-raad LUMC
- Trainers voor de workshop Doelmatigheid (avondprogramma)

Uiteindelijk hebben aan het Landelijk Symposium 58 deelnemers uit onze regio deelgenomen, 13 aios hebben een voorstel ingediend. Drie daarvan werden genomineerd en hebben hun voorstel gepresenteerd voor de Doelmatigheidsprijs.

Masterclass voor Onderwijskundigen

De deelprojectleider/onderwijskundige OOR Leiden heeft twee keer een bijdrage geleverd aan de Masterclass voor onderwijskundigen. Tevens namen 2 onderwijskundigen uit onze regio deel aan de Masterclass.

Resultaten

	Programma	Sprekers	Selectie	Masterclass
Landelijk Symposium	58 deelnemers, 13 aio's proj, 3 kandidaten	3 sprekers,		

3. Borging

De periode Juni – September 2018 is binnen het project gebruikt om te werken aan de borging van de resultaten. Een belangrijk moment daarbij was de ROC-vergadering van juli 2018 (alle COC-voorzitters uit de regio) waar het onderwerp borging van de resultaten van het project op de agenda stond. De ROC-voorzitter is een fervent voorstander van dit onderwerp. De belangrijkste resultaten:

Het opzetten van een netwerk van ambassadeurs

De ROC ziet veel meerwaarde in een netwerk van ambassadeurs doelmatigheid binnen de op-leiding. Elke instelling benoemt een 'koppel'; aios & opleider, die gezamenlijk contact persoon zijn op het thema doelmatigheid in de opleiding. Dit is een informele rol, nadruk ligt op enthousiasme voor het onderwerp, aiosbegeleiding en het contactpersoon zijn voor deze instelling in de OOR Leiden. Op dit moment zijn er voor de volgende instellingen ambassadeurs: **GHZ**; 2 aios en begeleiding daarbij, **Alrijne**; 1 opleider, **HMC**; een kandidaat medisch specialist. De andere instellingen bespreken dit binnenkort in hun COC's.

Het aanbieden van Teach The Teacher modules

Het Teach the Teacher aanbod Doelmatigheid staat inmiddels in het standaard Boerhaave programma en wordt 1 à 2 keer per jaar aangeboden op open inschrijving. Daarnaast kunnen vak-groepen binnen de instellingen een maatwerk TtT aanvragen. Binnen de OOR zijn meerdere onderwijskundigen die dit aanbod kunnen doceren en er is ook een enthousiaste medisch specialist/opleider die hierin als expert/trainer fungeert.

Het voortzetten van de aio's prijs

De ROC heeft ervoor gekozen om de aiosprijs voortgang te laten vinden. Momenteel wordt bekeken hoe een volgende aiosprijs Doelmatigheid kan worden uitgereikt op het eerstvolgende OOR Leiden symposium (Februari 2019). Er zal tevens een geldprijs worden uitgereikt aan tenminste een prijswinnaar.

Andere ontwikkelingen

De genoemde aios ambassadeurs in het Groene Hart Ziekenhuis begeleiden inmiddels een vier-tal nieuwe projecten binnen hun instelling. De drie prijswinnaars uit onze OOR gaan verder met hun projecten; zo wordt de gipskar bijvoorbeeld niet alleen in het HMC Westeinde maar ook in het HMC Bronovo ingevoerd. Een actieve onderzoeker/aios is de nieuwe STARS ambassadeur voor onze regio, zijn project in de begeleiding van focusgroepen doelmatigheid en de presentatie daarvan op een internationale conferentie wordt eveneens door het project ondersteund.

Meer informatie en projecten zijn te vinden op www.bewustzijnsproject.nl/oor-leiden/.

4. Samenstelling projectteam en partnerinstellingen

Project team

Het projectteam binnen onze OOR heeft vooral gefunctioneerd als een samenwerkingsverband, in eerste instantie kwam het fysiek bij elkaar (bijvoorbeeld ter voorbereiding op het mini symposium), later heeft het vooral gefungeerd als een los samenwerkingsverband waar deelnemers elkaar activiteiten bespraken. Er hebben ook een aantal wisselingen plaatsgevonden:

- Prof. Dr. Wilco Peul, Neurochirurg LUMC, HMC (Boegbeeld), tot 1 mei 2018
- Dr. Ward Postuma, Interne Geneeskunde, Reinier De Graaf, voorzitter ROC (per 1 juni 2017) (daarvoor Dr. Harry Heijermans, Haga, voormalig voorzitter ROC)
- Dr. Anastasia Egorova, Aios Cardiologie, LUMC
- Sabine Donk Msc Secretaris ROC (OOR Coordinator)

- Drs. Lennart Rem, onderwijskundig adviseur (Deel projectleider)
- Renske Burgerhout MsC, contactpersoon doelmatigheid OOR Leiden per 1 september 2018
- Project ondersteuning; Jacqueline van der Blom (secretaresse OOR Leiden).

Er is veel gebruik gemaakt van de expertise binnen de geaffilieerde instellingen met name:

- Dr. Ruud van der Pol, Opleider Oogheelkunde, tevens trainer Teach The Teacher
- Dr. Henk Blom, KNO Haga, project Consult Assistent

Naast het projectteam en genoemde personen is er inmiddels een netwerk opgebouwd van meerdere ambassadeurs (Opleiders, aios, leden aios verenigingen etc) die expertise en contacten inbrengen Deze zijn afkomstig van de bij de OOR Leiden aangesloten instellingen:

Partner Instellingen OOR LEIDEN

LUMC, Haaglanden Medisch Centrum, Haga Ziekenhuis, Groene Hart Ziekenhuis, Alrijne Ziekenhuis, Reinier de Graaf Gasthuis, Lange Land Ziekenhuis (geen medische vervolgopleidingen), Sophia Revalidatie, Rijnlands Revalidatie Centrum, Rivierduinen Parnassia.

Eindrapportage OOR AMC

Inleiding

In deze rapportage wordt een overzicht gegeven van de werkwijze en resultaten van het deelproject OOR AMC. Achtereenvolgens worden de volgende onderwerpen toegelicht:

1. Doelstelling deelproject
2. Activiteiten en resultaten
3. Borging binnen OOR en verbinding met netwerk
4. Overzicht deelprojectleden
5. Overzicht uitgevoerde activiteiten

Met deze rapportage verwachten wij een goed inzicht te hebben gegeven van de werkwijze en opbrengst van het deelproject in OOR AMC. Met veel dank aan de opleiders, stafleden en aios die dit mede tot stand hebben gebracht. Tijdens de COC vergadering van maandag 25 september 2018 dragen wij het stokje over aan de opleiders en ronden het deelproject daarmee formeel af.

Prof. dr. Suzanne Geerlings, opleider interne geneeskunde
Namens het deelprojectteam OOR AMC

September 2018

1. Doelstelling deelproject (koppeling met de thema's)

Bijdrage leveren aan de deelprojecten 1a, 1c, 2b, 3c van het bewustzijnsproject ten aanzien van het ontwikkelen en implementeren van opleidingsmethoden voor kosteneffectief kwaliteit leveren. Er is een bijdrage geleverd aan de volgende deelprojecten

1. Kostenbewustzijn en efficiënt organiseren
 - A. Te maken kosten prospectief in beeld brengen en kennis over structuren en financiële stromen bijeenbrengen
 - C. Efficiënt organiseren
2. Choosing wisely
 - B. Choosing wisely: bieden we de gewenste kwaliteit?
3. Risicomanagement en ethiek
 - C. 'End of life' in breder perspectief

2. Activiteiten en resultaten

Dinsdag 20 september 2016 is gestart met een brainstorm 'kosteneffectief kwaliteit leveren' in het AMC met betrokkenen uit OOR AMC. Tijdens deze brainstorm heeft men een 1ste inventarisatie gemaakt wat er aan initiatieven zijn en waar aandacht aan besteed kan worden. Tevens is er nagedacht over betrokkenen die ook deel uit kunnen maken van dit deelprojectteam. Deze betrokkenen zijn vervolgens benaderd. Belangrijk punt was de samenwerking met de instellingen in de regio en de samenwerking t.z.t. met OOR VUmc (ook gezien de naderende fusie in 2018), waarmee tevens qua instellingen/opleidingen overlap en uitwisseling is.

Proces project: van druppel naar olievlek

In de afgelopen twee jaren is het projectteam in een wisselende samenstelling, maar wel steeds met een vaste kern, bijeen geweest. Doel was met elkaar vervolg geven aan de activiteiten die we als deelproject hebben beoogd. Met elkaar hebben we inhoud gegeven aan de wijze waarop doelmatigheid in opleiden vorm kan worden gegeven. Dit hebben we op diverse wijzen gedaan: door presentaties, trainingen, good practices delen en het stimuleren van verschillende processen. Gedurende het project zijn er projectleden met hun participatie gestopt (vanwege verandering werkplek, klaar als aios, drukte) maar zijn er ook nieuwe leden aangehaakt. Het geheel was een dynamisch proces waarin met en van elkaar is geleerd. Door steeds meer aios, opleiders en leden opleidingsgroep, maar ook arts-onderzoekers (toekomstige aios) voor kortere of langere periode te betrekken is de olievlek groter geworden.

Van puzzelstukjes tot een volledige puzzel

In de beginfase van het project was er veel onduidelijkheid over wat het project en het begrip doelmatigheid inhield. Door met elkaar concreet aan de slag te gaan met losse puzzelstukjes werd het gehele plaatje steeds duidelijker. Losse puzzelstukjes die met elkaar uiteindelijk de belangrijkste elementen van de hele puzzel "opleiden in doelmatigheid" omvatten: kennis, reflectie, rolmodellen en daarmee een omgeving die doelmatig denken en werken stimuleert.

Activiteiten

Om de beoogde resultaten te bereiken zijn de volgende activiteiten per beoogd resultaat verricht:

1.1. Opzetten deelprojectteam OOR AMC en creëren van een netwerk

Om de resultaten te kunnen behalen is het noodzakelijk om een netwerk op te zetten waarin zoveel mogelijk ziekenhuizen uit deze OOR regio zijn vertegenwoordigd. In eerste instantie verloopt dit via de opleiders en aios uit het projectteam binnen hun regionale opleiding. Het is de bedoeling om e.e.a. via olievlekwerking te laten verlopen. Gedurende het project zijn opleiders geïnformeerd over het project, waar zij ondersteuning konden krijgen en welke materialen beschikbaar zijn. Nieuwsbrieven vanuit het landelijk project zijn gedeeld, uitnodigingen voor bijeenkomsten verstuurd.

1.2. Inventarisatie lopende projecten en good practices 'kosteneffectief kwaliteit leveren' in OOR AMC

Na een presentatie in de regionale COC en de lokale COC/AMC zijn opleiders per mail gevraagd om good practices te delen. Dit heeft geen concrete resultaten opgeleverd. Ter stimulering van het ontwikkelen van good practices zijn aios benaderd om een initiatief in te dienen wat vanuit het project kon worden gefinancierd. Dit heeft geleid tot vier projecten die met financiële ondersteuning uit het project zijn uitgevoerd. De projecten zijn:

- Anesthesiologie: Bram Hulst (aios), R. Immink
Collegiaal monitoren anesthesiologische doelen
- Kindergeneeskunde: Marlies Lugtenberg (aios), Mariken Gruppen
Verbeteren van overleg en doorstroom van HAP en SEH voor kindergeneeskunde
- IC: Charlotte Beurskens (aios), Alexander Vlaar, Marcella Müller, Dave Dongelmans
Inzicht in kosten en uitkomsten bij intensive care patiënten
- Interne geneeskunde: Barbara Sjouke (aios), Suzanne Geerlings
Terugdringen van onnodige tweedelijnszorg

De resultaten hiervan zullen beschikbaar gemaakt worden via de website van het Bewustzijnsproject.

1.3 Pilots:

- Audit (praktijkevaluatie): doordat de desbetreffende initiatiefnemer zich vroegtijdig uit het project moest terugtrekken is deze pilot niet tot stand gekomen.
- Verwonder en verbeterprojecten: dit is binnen de opleiding revalidatie geïmplementeerd (onderwerp was: Wanneer terugverwijzen naar de eerste lijn). In samenwerking is een "How to" document ontwikkeld. aios en opleiders kunnen deze lijst met kwaliteitscriteria hanteren voor het opzetten en evalueren van doelmatigheidsprojecten
- Implementatieprojecten van bestaande transmurale richtlijnen (wanneer weer terug naar huisarts?) op de polikliniek (interne geneeskunde) met focus op efficiencyverbetering/afstemming
- Opzetten training/onderwijs aios in gespreksvoering over end of life vraagstukken cq. behandelbeperkingen.

1.4 Professionalisering opleiders, plv opleiders hoe doelmatigheid in de opleiding vorm te geven

- Er zijn twee workshops verzorgd waar opleiders en plv opleiders handvatten hebben gekregen hoe doelmatigheid in eigen opleiding te integreren en aios hierin op te leiden.
- Er is een dag georganiseerd in een van de aangesloten ziekenhuizen waarin het onderwerp opleiden in doelmatigheid breed is uitgewerkt. De doelgroep was alle opleiders, plv opleiders en per opleidingsgroep minimaal 1 aios

1.5 Onderwijs voor aios

- Er is door diverse aios een bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van de landelijke online course "kennis van zorgkosten"
- Door opleiders en aios uit het projectteam is Discipline overstijgend onderwijs (DOO) over doelmatigheid ontwikkeld en wordt in het najaar van 2018 uitgevoerd

1.6 Overige ontwikkelde cq uitgevoerde activiteiten

De ontwikkelde quickscan is onder de opleiders (regionaal) uitgezet. Doel was om enerzijds opleiders inzicht te geven in hoeverre doelmatigheid wel/geen onderdeel uit maakt van het denken en werken binnen de vakgroep. De ingevulde quickscans zijn gebruikt voor een terugkoppeling aan de opleiders over in hoeverre hier aandacht voor is. Deze quickscan is ook gebruikt tijdens het geven van workshops tijdens de landelijke opleidingsdag Interne Geneeskunde.

Tijdens een interprofessionale bijeenkomst van "Dappere dokters" voor het AMC en het VUMC is er een plan gemaakt voor een interprofessionele onderwijsdag voor medisch specialisten en huisartsen.

Het aanbod aan opleiders voor ondersteuning bij het aanpassen van hun lokale opleidingsplan heeft geleid tot een checklist waarop opleidingsplannen beoordeeld kunnen worden met aanvullende tips hoe evt. het opleidingsplan te optimaliseren. Vijf opleidingen hebben hiervan gebruik gemaakt.

Er is d.m.v. het uitvoeren van een workshop (driemaal) een actieve bijdrage geleverd aan de opleidersdag van de NIV.

De hierboven genoemde resultaten zijn gedeeld met de ziekenhuizen uit de regio en het Bewustzijnsproject via www.bewustzijnsproject.nl/oor/oor-amc.

3. Borging binnen OOR en verbinding met netwerk

Hieronder wordt de borging puntsgewijs vermeld.

- Bij de afronding van het project is het opleiden in doelmatigheid nog geen vanzelfsprekendheid. In een laatste presentatie voor de COC wordt symbolisch het stokje aan de opleiders overgedragen. Door hen te wijzen op de toolbox kunnen opleiders zelf zo nodig informatie en materialen juist in time ophalen.
- Binnen de regio zijn aios en studenten geworven om als STAR het komende jaar ambassadeur voor doelmatigheid binnen de eigen regio op te treden.
- Het ontwikkelde onderwijs voor aios zal een vast onderdeel uit gaan maken van het DOO. Dit garandeert dat het thema via deze weg op de agenda blijft staan

4. Met inbreng van aios en opleiders is gewerkt aan het resultaat

In de afgelopen twee jaar hebben verschillende opleiders, vakgroepleden en aios in het deelproject samen gewerkt om met elkaar de beoogde resultaten te behalen. Veel dank gaat dan ook naar hen uit.

- Prof. dr. Suzanne Geerlings (AMC, voorzitter, opleider interne geneeskunde)
- Drs. Corry den Rooyen (onderwijskundige ondersteuning)
- Karin Verstift – Snoek (secretariële ondersteuning)
- Drs. Guido van den Berk (OLVG, internist)
- Drs. Joep van den Broek (aios revalidatiegeneeskunde)
- Dr. Frederike van Doormaal (AMC, aios interne geneeskunde)
- Isabelle Flierman (AMC, aios)
- Dr. Mariken Gruppen (AMC, plv opleider kindergeneeskunde)
- Dr. Gonneke Hermanides (AMC, aios interne geneeskunde)
- Dr. Sandra Hoeboer (AMC, aios interne geneeskunde)
- Jantien Hoogmoed (AMC, supervisor neurochirurg)
- Prof dr. Markus Hollman (AMC, plv. opleider anesthesiologie)
- Dr. Herman Holtslag (AMC, opleider revalidatiegeneeskunde)
- Eline Kooi (aios revalidatiegeneeskunde)
- Dr. Els Nieveen van Dijkum, (AMC, opleider heelkunde)
- Leonie de Ruijter (aios revalidatiegeneeskunde)
- Martin Rutten (AMC, anesthesiologie)
- Dr. Marije Vis (AMC, opleider cardiologie)
- Dr. Alexander Vlaar (AMC, internist intensivist)
- Drs. Heleen van der Wielen (aios revalidatiegeneeskunde)
- Dr. Barbara Sjouke, aios interne geneeskunde
- Dr. Nikè Büller, aios interne geneeskunde
- Drs. Michael de Neree, arts onderzoeker MDL

5. Overzicht uitgevoerde activiteiten

Activiteit	Frequentie	Deelnemers
Workshop opleiders	Tweemaal	2 x 15
NIV opleidersdag	Driemaal	75 deelnemers
COC Tergooi ziekenhuis	Eenmalig	40
Workshops op verzoek	Revalidatiegeneeskunde Verwonder en Verbeterprojecten 2017 Vakgroep cardiologie Tergooi ziekenhuis	18 deelnemers 15 deelnemers
Presentaties door boegbeeld	Doelmatigheidssymposium 2017 OOR AMC symposium april 2017 Dappere dokters juli 2017 Honours studenten AMC, juli 2017 LOIG 2018 Invitational BWP 2018	
Bijdrage aan choosng wisely internationaal	Workshop en ronde tafel 2017 Werkgroep onderwijs internationaal	
Presentaties COC	3 x PPT (2017 1x en 2018 2x)	
Bijdrage aan video	OOR AMC	
Bijdrage aan NVMO symposium 2017	Presentatie november 2017 NVMO tijdens symposium	

Eindrapportage OOR-ON

Bouwen aan structuren voor kostenbewustzijn in de leer- en werkomgeving

Samenwerking eerste en tweede lijn:

'Zinnige zorg op de juiste plaats en de juiste diagnostiek op het juiste moment'

1. Vraagstelling en beoogde resultaten van het project

Het beoogde resultaat van dit project ¹ lag op het vlak van de volgende landelijke deelprojecten

- 1C : Efficiënt organiseren
- 2C : Choosing wisely: shared decision making
- 3C : 'End of life' in breder perspectief

De focus voor OOR-ON lag op de samenwerking tussen eerste en tweede lijn.

Dit betekent dat er aandacht moest zijn voor:

1. Benutten van kennis uit de tweede lijn binnen de eerste lijn (consultatie).
2. Afzien van zinloos medisch handelen, met name rond het levenseinde.
3. Academische werkplaats Arbeid en gezondheid.

Naast het stimuleren van samenwerking tussen eerste en tweede lijn zijn bestaande initiatieven op het vlak van doelmatige zorg onder de aandacht gebracht, o.a. op de website van het Bewustzijnsproject (www.bewustzijnsproject.nl).

Het bestaand aanbod is kritisch beoordeeld of en zo ja, hoe dit ingericht kon worden voor bredere doelgroepen. Niet enkel medisch specialisten of eerstelijns artsen, maar juist beide groepen en liefst in samenhang met elkaar.

2. Activiteiten en resultaten van het project

Doel deelproject;

'Opleiden in het leveren van doelmatige zorg; Samenwerking eerste-tweede lijn: zinnige zorg op de juiste plaats en de juiste diagnostiek op het juiste moment'

OOR ON heeft het project aan de hand van onderstaande thema's vorm gegeven

1C: Efficiënt organiseren

Door de Celsus academie is een DOO – module 'betaalbaarheid van zorg' ontwikkeld en deze is ook landelijk aangeboden.

2C: Choosing wisely: shared decision making

Het zwaartepunt van het project is gekoppeld aan dit thema, waar de deelprojecten (zie een beschrijving hiervan onder 'activiteiten') op zijn geselecteerd.

3C: 'End of life' in breder perspectief

Het Project "voortijdig praten over het levenseinde" zoals in Eindhoven is ontwikkeld wordt opgenomen in het DOO - onderwijsaanbod

¹ Zie ook Bijlage 4 projectplan Bewustzijnsproject OOR ON dd 29-09-2017

3. Activiteiten en resultaten

In 2017-2018 heeft de OOR ON:

- Een symposium deels gewijd aan het Bewustzijnsproject (29 juni 2018), met o.a. een workshop over het gebruik van de quickscan en pitches van bewustzijns-initiatieven;
- Workshops op maat verzorgd aan de volgende gremia:
 1. ROC OOR ON, mei 2018, met opleiders en supervisors uit het gehele OOR
 2. Vakgroep gynaecologie en verloskunde: met de opleider en supervisors
 3. Presentaties tijdens het ROC –overleg (eind 2017)
 4. Rijnstate in juli 2018: voor de vakgroep Kindergeneeskunde (opleiders, medisch specialisten en aios)
- Tijdens Topclass Kwaliteit en veiligheid (2017) is doelmatigheid een onderdeel geweest. Een deelnemer aan de Topclass heeft de landelijke bewustzijnsprijs ontvangen (april 2018).
- OOR ON heeft geparticipeerd in de ontwikkeling van de quickscan
- OOR ON heeft input geleverd op het ontwerp van de cursus Projectmatig werken
- OOR ON heeft een aantal STARS afgevaardigd die leuke en innovatieve producten hebben opgeleverd en actief zijn in een breed netwerk van aios met geneeskundestudenten
- Artikel aios SGBO 'Deuren open, leer elkaar kennen' (opgenomen als bijlage 3)
- Interview met bedrijfsarts Desiree Dona; kliniek meets bedrijfsarts

Door het deelproject 'Samenwerking eerste-tweede lijn: zinnige zorg op de juiste plaats en de juiste diagnostiek op het juiste moment' zijn de volgende activiteiten en de bijbehorende resultaten per 1 september 2018 gerealiseerd:

- a. Consultatieproject tussen aios interne geneeskunde en aios huisartsgeneeskunde (Jacqueline de Graaf, Marijn Janssen, Nynke Scherpbier, Emel Bicer) (deelproject 2; Choosing Wisely)
Aios huisartsgeneeskunde consulteren aios interne geneeskunde via een webbased consultatie platform en leren zo over elkaars kennis en mogelijkheden. Ook wordt er in flankerend onderwijs gesproken over de verschillen in expertise, vooroordelen en wijze van samenwerken.
- b. Gezamenlijk spreekuur gynaecologie/huisartsgeneeskunde. Aios gynaecologie geeft één dagdeel per maand consult in de huisartspraktijk waardoor verwijzen naar de tweede lijn beperkt wordt. (deelproject 2; choosing wisely) (Nynke Scherpbier). Wordt in de Academische Huisartspraktijk Lent uitgevoerd.
- c. DOO 'betaalbaarheid en kwaliteit van zorg' is ontwikkeld door de Celsus academie. Dankzij het bewustzijnsproject hebben we deze 'blended cursus' in het najaar 2017 en in 2018 aangeboden voor aios OOR ON (1C: Efficiënt organiseren)
- d. Inspireren van opleiders (en opleidingsclusters) binnen OOR ON op het gebied van bewustzijn en doelmatigheid aan de hand van de resultaten uit overige regio's. Er is tweemaal een presentatie verzorgd in een OOR-ON opleidingsvergadering en er is viermaal een workshop over de (landelijk ontwikkelde) quickscan georganiseerd. (1C: efficiënt organiseren)
- e. Het "end of life" project
Voortijdig praten over het levenseinde is als project in de regio Eindhoven gestart en goed geëvalueerd. Het is een onderwijsprogramma waarbij geriater, specialisten ouderengeneeskunde en huisartsen met elkaar in gesprek gaan over de wijze waarop met patiënten tijdig over het levenseinde gesproken kan worden. Dit onderwijsprogramma kan in Nijmegen als DOO aangeboden worden.
- f. Het faciliteren van een vijftal projecten, welke door middel van een call for projects door aios zijn ingediend en gehonoreerd;
 - Bewegingszorg; een innovatief project vanuit aios orthopedie op het gebied van communicatie en kennisuitwisseling tussen de huisarts en de orthopedische chirurg. In dit project wordt een beslisboom ontwikkeld die de huisarts kan gebruiken voor knie- en schouderklachten.
 - Regionale standaardteksten interne geneeskunde; In dit project worden door aios interne geneeskunde een aantal standaard teksten geformuleerd. Voordelen van standaard teksten zijn onder andere dat alle arts-assistenten dezelfde kwaliteitsparameters implementeren in statussen, wat leidt tot uniformiteit en volledigheid en daardoor tot betere communicatie en patiënt veiligheid. Tevens zijn standaard teksten efficiënt en daardoor tijd en kosten besparend.
 - PsyCare Net; Aios psychiatrie stellen een zorgkaart op waarin alle grote aanbieders van psychiatrische zorg in deze regio vermeld worden met daarbij transparante informatie over aanwezige expertise binnen de teams, capaciteit voor behandeling van patiënten, wijze van aanmelding en up-to-date informatie over wachttijden

maar bijvoorbeeld ook contactgegevens van betreffende medewerkers. De verwachting is dat verwijzingen, met behulp van de zorgkaart, sneller, efficiënter en doelmatiger kunnen plaatsvinden.

- Endometriose; Aios gynaecologie richten zich op het ontwikkelen van een applicatie als platform voor communicatie tussen zorgverleners onderling en tussen patiënt en zorgverlener met betrekking tot de aandoening “endometriose”. Hierin kunnen functionaliteiten worden verwerkt zoals informatievoorziening (medische richtlijnen, patiëntinformatie), een keuzehulp voor verwijzing of behandeling en een chat - mogelijkheid voor (intercollegiaal) overleg.
- DTO’s in opleiding tot huisarts; Vanuit de discipline klinische chemie wordt een Diagnostisch Toets Overleg (DTO) als onderwijsprogramma voor huisartsen aangeboden. DTO lijkt een goede methode voor aios huisartsgeneeskunde om bewust te worden van de doelmatigheid in eigen diagnostisch handelen. Deze aanname zal in dit project worden getoetst en er zal worden getracht meer aios actief te laten deelnemen aan DTO’s van hun opleiders. Het effect van deze DTO’s op de aanvraag attitude van de aios zal worden geëvalueerd o.a. aan de hand van antwoorden op vragen uit de e-learning en aan de hand van focusgroepen en vragenlijsten.

Vier van bovenstaande vijf projecten hebben tijdens een OOR ON Opleidingsmiddag, 29 juni jl. een pitch gehouden over het uitgevoerde project. Dit leidde tot grote bijval onder de aanwezigen.

- g. Activiteiten vanuit arbeidsgeneeskunde
- Aios bedrijfsgeneeskunde, Lianne Schouten en Kevin de Decker, aios verzekeringsgeneeskunde zijn actief om bedrijfsgeneeskunde, verzekeringsgeneeskunde en huisartsgeneeskunde dichterbij elkaar te brengen met als doel “een gezonde cliënt”, zie het artikel: www.bedrijfsartsworden.nl/wp-content/uploads/2018/06/C7.pdf
 - Opleider en bedrijfsarts Desiree Dona is actief om bedrijfsgeneeskunde een plaats te geven in het herstelproces van de (chronisch zieke) patiënt. Werk als belangrijk thema in het herstelproces van de patiënt kan vroegtijdig ingezet worden in de spreekkamer van de specialist. Een interview met haar, in het kader van het bewustzijnsproject, is gepubliceerd op de website van het bewustzijnsproject. www.bewustzijnsproject.nl/zorg-voor-arbeid

- h. Voor de doelmatigheidsprijs 2018 zijn er vanuit OOR ON 13 inzendingen geweest. Van deze inzendingen zijn drie projecten genomineerd en twee projecten vielen in de prijzen in de volgende categorieën;

Kostenbewustzijn;	Opleiden in eerste- en tweedelijns samenwerking – Marijn Janssen, Natasja Looman werden genomineerd
Risicomanagement en ethiek;	Het project 2TWNTY4 van aios Evelien van Eeten kreeg de doelmatigheidsprijs 2018 toegekend.
Choosing wisely;	De PreCo studie van Roza Geurtzen won de doelmatigheidsprijs 2018 in deze categorie.

- i. Door aios en studenten vanuit OOR ON is er geparticipeerd in het STARS-NL project (Studenten en arts-assistenten als ambassadeurs voor doelmatige zorg) waarbij Steven Giesbers, als werkgroep lid, ook steeds een terugkoppeling verzorgde naar de OOR ON werkgroep.
- j. Het organiseren van een (mini) symposium tijdens de OOR ON opleidersmiddag in juni 2018 waar de resultaten van alle deelprojecten in het bewustzijnsproject vanuit OOR ON zijn gepresenteerd. Het publiek bestond uit aios en opleiders uit de tweede als uit de eerstelijns.
- k. Er is binnen OOR ON een visiedocument over transmuraal opleiden in ontwikkeling. Dit visiedocument wordt aangevuld met een toolbox aan ideeën voor transmuraal opleiden tussen aios uit de eerste en tweede lijn.
- l. Het mee-ontwikkelen en uitzetten in de regio van landelijk ontwikkelde producten zoals;
- Een teach-the-teacher binnen de OOR ON regio, voor opleiders en aios;
 - Landelijke ontwikkelde online courses;
 - Quickscan om het onderwerp doelmatigheid binnen de opleidingen te screenen.

4. Borging binnen OOR en verbinding met netwerk

In dit project zijn diverse samenwerkingsverbanden tot stand gekomen of bestaande verbanden verstevigd. De bereidheid tot samenwerking tussen de eerste en tweede lijn is onder aios bijna een vanzelfsprekendheid. Dit mag gezien worden als 'winst'; aios zijn zich bewust geworden van de mogelijkheden tot samenwerking en de gunstige effecten die dit teweeg kan brengen. Voor het borgen van samenwerking op dit vlak is meer nodig dan deze initiatieven. Randvoorwaarden waar aan voldaan moet worden zijn bijvoorbeeld: financiering van werkzaamheden, slimme oplossingen om de niet-matchende roosters bij elkaar te brengen, integratie in opleidingsplannen en eventueel curricula en kennis van regelgeving op het gebied van privacywetgeving.

Meer informatie en projecten zijn te vinden op www.bewustzijnsproject.nl/oor-oost-nijmegen.

5. Deelproject samenstelling projectteam

Projectleiding:

- Nynke Scherpbier (Huisarts en Opleidingsdirecteur Extramurale vervolgopleidingen, Radboudumc)
- Ron Kusters (Klinisch chemicus, JBZ)

Projectcoördinatie:

- Netty van Balsfoort (Hoofd beleidszaken Eerstelijnsvervolgopleidingen)
- Goof Claessen (Projectmanager Radboudumc Health Academy)

Overige Projectleden:

- Bart Dollekens (bedrijfsarts en opleider SGBO Radboudumc)
- Bas Verhoeven (chirurg en opleider Radboudumc)
- Jasmijn van Balveren (aios klinische chemie JBZ)
- Steven Giesbers (aios gynaecologie Radboudumc)

Eindrapportage OOR ZWN

Kostenbewustzijn en efficiënt organiseren

1. Doelstellingen deelproject

'Hoe kan ik kostenbewuste zorg leveren als ik niet weet wat mijn geleverde zorg kost?'

Dit was de eerste vraag die werd gesteld door de aios uit de projectgroep OOR ZWN. Hierdoor was snel duidelijk wat de focus van ons deelproject zou zijn. De aios binnen de werkgroep gaven aan dat ze heel graag kostenbewust wilden werken, maar dat daar in de opleiding tot medisch specialist te weinig aandacht voor is. Dit leidt ertoe dat de aios (te) weinig kennis hebben over de kosten in de zorg waardoor het leveren van kostenbewuste zorg moeilijk is.

Vanuit deze behoefte is gekozen om vanuit de OOR ZWN een bijdrage te leveren aan de deelprojecten 1A, 1B en 1C van het Bewustzijnsproject ten aanzien van het ontwikkelen en implementeren van opleidingsmethoden voor kosteneffectief kwaliteit leveren.

De centrale vraag voor dit deelproject luidt: Hoe maak je de kosten van zorg zichtbaar? En hoe kun je kostenbewustzijn in de zorg en daarbij in de opleiding tot medisch specialist implementeren?

Hieruit volgden 2 hoofdgebieden:

- Het zichtbaar maken van zorgkosten voor aios/Medisch specialisten;
- Het implementeren van kostenbewustzijn in zorgproces en medische vervolgopleiding.

2. Samenstelling projectteam

Boegbeeld:

Nico Hartwig (Kinderarts, Voorzitter COC, Decaan Onderwijs en Opleider Kindergeneeskunde Franciscus Gasthuis & Vlietland)

Deelprojectleider:

Judith Gregoor (Onderwijskundige Franciscus Gasthuis & Vlietland)

Werkgroep:

- Jacoline Bromberg (opleider neurologie, Erasmus MC)
- Lobke Molenaar (aios gynaecologie, Erasmus MC)
- Nick Beije (aios interne geneeskunde Erasmus MC)
- Geke Blok (onderwijskundige Reinier de Graaf Gasthuis)
- Vivian Ekkelenkamp (aios interne geneeskunde, Reinier de Graaf Gasthuis)
- Denise Eygendaal (opleider orthopedie Amphia Ziekenhuis)
- Esther de Haan (onderwijskundige Albert Schweitzer Ziekenhuis)
- Lieke Lalieu (onderwijskundige Elizabeth/Tweesteden Ziekenhuis)
- Martje Langbroek (onderwijskundige Maasstad Ziekenhuis)
- Jan van Meurs (opleider oogheelkunde Oogziekenhuis)
- Fabienne Schasfoort (beleidsmedewerker Rijndam Revalidatie)
- Loes Swaan (opleider revalidatiegeneeskunde Rijndam Revalidatie)
- Hans van der Wiel (COC voorzitter, internist IJsselland Ziekenhuis)
- Pieter Wismans (internist Havenziekenhuis)

3. Activiteiten en resultaten

1. Zorgkosten beschikbaar uit elektronisch ziekenhuissysteem

Binnen het ZIS/EPD HIX is een module ontwikkeld voor opleiders om per aios de producten die zij per patiënt/DBC aanvragen te kunnen zien. Op deze manier kunnen ze het aanvraagdgedrag van de individuele aios observeren, eventueel 'benchmarken' tussen de verschillende aios en zo het gesprek aangaan met de aios over de kosten die ze maken per patiëntengroep. De module maakt het gesprek over het leveren van kostenbewuste zorg tussen opleider en aios makkelijker en effectiever. De module heeft als pilot gedraaid in het Franciscus Gasthuis & Vlietland waarna deze is aangepast op basis van de feedback.

Met de aanbieder HIX is onderzocht of het mogelijk is om de zorgkosten in het ziekenhuissysteem te verwerken. Technisch zou dit mogelijk zijn, maar in onze zoektocht naar de daadwerkelijke kosten van de diverse zorgproducten stuitte we op het probleem dat deze kosten zeer ondoorzichtig waren en per ziekenhuis verschillend. Om fouten en onnodige discussies te voorkomen is besloten om deze activiteit niet verder te ontwikkelen.

2. Scholing logistiek

De scholing logistiek geeft vakgroepen meer inzicht in de invloed die uitgeoefend kan worden op de logistieke kant van zorgprocessen. Met de in het Albert Schweitzer Ziekenhuis ontwikkelde en ingezette scholing, is gebleken dat vanuit het inzicht in logistieke processen onder andere de bedbezetting doelmatiger gemanaged kan worden. Daarnaast wordt meer inzicht verkregen in hoe het systematisch gebruiken van een (voorlopige) ontslagdatum kan leiden tot efficiëntere zorg en bedbezetting. Vanuit de inzet van de scholingen in het Albert Schweitzer Ziekenhuis is gebleken dat naast het doelmatiger verlopen van zorgprocessen en bedbezetting, de aios meer empowerment voelden en zich meer bewust werden van de rol die zij kunnen innemen in dit proces.

3. Option Grids

Option grids voor de meest voorkomende ziektebeelden bieden de aios handvatten om de juiste keuzes te maken in verschillende situaties en kan de zorg doeltreffender worden ingericht. Tijdens het onderzoek naar deze activiteit werd duidelijk dat er ook tussen verschillende zorgaanbieders verschillende ideeën bestaan over keuzes die gemaakt moeten worden tijdens diverse zorgprocessen. Er is besloten deze activiteit voor nu niet verder te ontwikkelen.

4. DOO Doelmatigheid

Regionaal DOO

Binnen de OOR ZWN verzorgt het Erasmus MC DOO trainingen voor alle aios uit de regio.

Medio 2018 is het Erasmus MC gestart met de herziening van het totale DOO programma.

Binnen deze herziening wordt het onderwerp doelmatigheid opgenomen in het DOO. Het was niet haalbaar om dit binnen de duur van dit project af te ronden. Na afloop van dit project zal de verdere ontwikkeling van het onderwerp doelmatigheid in het DOO door de deelprojectleider OOR ZWN in samenwerking met het Erasmus MC verder ontwikkeld worden.

Decentraal DOO

Door de klinisch chemicus van het Franciscus Gasthuis & Vlietland is een scholing ontwikkeld over doelmatig laboratorium aanvragen. Hiermee krijgen de aios inzicht in de opbouw van de kosten voor laboratoriumonderzoek, waaronder het verschil tussen vaste en variabele kosten. Daarnaast worden tips gegeven hoe doelmatig laboratorium onderzoek aan te vragen.

5. Serious Game

Met een serious game kunnen aios op een speelse en interactieve manier nadenken over doelmatige inzet van zorgproducten. Het doel is om aios bewust te maken van de kosten die gemoeid zijn met verschillende onderzoeken, behandelingen en medicijnen. De puzzelgame 'Doctor Flow' is in samenwerking met de firma Grendel Games te Leeuwarden ontwikkeld. Voor de ontwikkeling van deze game is een kernteam van aios, een medisch specialist en twee onderwijskundigen opgezet. Zij hebben tijdens de ontwikkelfase de makers van de game voorzien van benodigde informatie voor de content, het spel getest en beoordeeld op leerrendement en spelplezier. Doctor Flow is gratis beschikbaar voor zowel Android als IOS via de appstore/playstore. De release van de game vond plaats tijdens het symposium van het Bewustzijnsproject d.d. 18 april 2018 en is inmiddels meer dan 700 keer gedownload. Tevens is er een prijsvraag uitgeschreven voor aios die de hoogste score had behaald. Hieruit zijn drie prijswinnaars gekomen die een prijs hebben ontvangen.

Kernteam

- Arjan Rudolphus (Longarts, Franciscus Gasthuis & Vlietland)
- Lobke Moolenaar (aios Gynaecologie, Erasmus Mc)
- Petra Boelens (aios revalidatiegeneeskunde, Rijndam Revalidatie)
- Annika Filius (aios anesthesiologie, Erasmus Mc)
- Janneke Bins (aios longgeneeskunde, Franciscus Gasthuis & Vlietland)
- Marieke van der Horst (onderwijskundige Bewustzijnsproject)
- Judith Gregoor (onderwijskundige Franciscus Gasthuis & Vlietland en deelprojectleider Bewustzijnsproject OOR ZWN)

6. Inventarisatie best practices

Binnen de OOR ZWN zijn diverse activiteiten uitgevoerd om best practices vanuit de diverse vakgroepen/ ziekenhuizen boven tafel te krijgen.

Er zijn presentaties gehouden binnen de reguliere OOR ZWN vergaderingen (COC voorzitters, Leerhuismanagers en Onderwijskundigen). Daarnaast heeft de deelprojectleider in de diverse ziekenhuizen de presentatie Bewustzijnsproject en/of de workshop doelmatigheid gegeven voor COC bijeenkomsten en voor vakgroepen. Tijdens deze bijeenkomsten is met de deelnemers gediscussieerd over doelmatigheid binnen de opleiding en eventuele best practices die vakgroepen al hebben over dit onderwerp.

Tijdens deze bijeenkomsten bleek dat vakgroepen het moeilijk vinden om te beoordelen of en in welke mate doelmatigheid is ingebed in hun opleiding. Hierbij is gebleken dat met dit project en de bijeenkomsten een start is gemaakt met het bewustzijn over dit onderwerp in de opleiding tot medisch specialist. Verdere verdieping zal nu plaats gaan vinden bijvoorbeeld door het onderwerp doelmatigheid in de regionale en lokale opleidingsplannen te incorporeren.

Activiteit	Aantal	Totaal deelnemers (bij benadering)
Presentatie Bewustzijnsproject	4	90
Workshop doelmatigheid COC	4	115
Workshop doelmatigheid vakgroep	2	50

7. Implementeren in medische vervolgopleiding

Uitgangspunt binnen de OOR ZWN is dat implementatie van een onderwerp als doelmatigheid en kostenbewuste zorg binnen de opleiding tot medisch specialist het meest optimaal zal zijn wanneer de activiteiten zo veel mogelijk aansluiten/ingebod kunnen worden in de al bestaande processen, werkzaamheden en opleidingsactiviteiten.

Door middel van de workshops en het gebruik van de Quickscan Doelmatigheid van Zorg, hebben de diverse opleiders inzicht gekregen in welke mate doelmatigheid binnen hun eigen opleiding is geïncorporeerd. Ook kregen zij handvatten en tips (best practices) hoe doelmatigheid zo makkelijk mogelijk op de agenda van hun eigen opleiding te zetten.

Tevens is bij een viertal opleidingsgroepen het lokale opleidingsplan aangepast voor een opleidingsvisitee waarbij ondersteuning is gegeven hoe het onderwerp doelmatigheid in het plan te verwerken.

Ter ondersteuning kunnen de Onderwijskundigen uit de diverse ziekenhuizen de opleiders ondersteunen bij het incorporeren van het onderwerp doelmatigheid en kostenbewustzijn binnen de opleiding en het lokale opleidingsplan. Hiertoe heeft de deelprojectleider de overige onderwijskundigen handvatten gegeven.

De deelprojectleider heeft binnen de regionale COC aangegeven te kunnen ondersteunen bij regionale opleidingsplannen.

4. Borging binnen OOR en verbinding met het netwerk

Binnen de OOR ZWN zijn diverse reguliere overleggen (COC voorzitters, Leerhuismanagers en Onderwijskundigen). Met het boegbeeld (Nico Hartwig, COC voorzitter) en de deelprojectleider (Judith Gregoor, Onderwijskundige) zal in de diverse overlegvormen het onderwerp doelmatigheid op de agenda blijven staan. Nog niet alle aangesloten ziekenhuizen hebben een presentatie/workshop gehad, deze zullen door de deelprojectleider benaderd worden en waar gewenst wordt deze verzorgd. De materialen worden niet alleen landelijk maar ook laagdrempelig regionaal gedeeld. De deelnemers van de diverse overleggen kunnen bij vragen of ondersteuning hulp inschakelen van het boegbeeld en/of de deelprojectleider.

De deelprojectleider heeft laagdrempelige contacten (ontwikkeld) met de landelijke projectleiders en de overige deelprojectleiders, waarbij overleg plaats kan vinden indien nodig.

Meer informatie en projecten zijn te vinden op www.bewustzijnsproject.nl/oor-zuid-west-rotterdam.

Eindrapportage OOR Utrecht

1. Doelstelling deelproject

1. Kostenbewustzijn en efficiënt organiseren
 - B. Gemaakte kosten vergelijken
 - C. Efficiënt organiseren
2. Choosing wisely
 - C. Choosing wisely: shared decision making
3. Risicomana4ement en ethiek
 - C. 'End of life' in breder perspectief"

Het Bewustzijnsproject 'Jong geleerd is oud gedaan!' bestaat enerzijds uit deelprojecten. Anderzijds wordt ingezet op awareness en benodigde gedragsverandering: 'Doelmatigheid als oude jas die je aantrekt'.

Deelprojecten

De deelprojecten hebben als rode draad doelmatig denken en werken; transmuraal en samen met en voor de patiënt. Binnen deze projecten wordt een bijdrage geleverd aan het ontwikkelen en implementeren van opleidingsmethoden voor kosteneffectief kwaliteit leveren. In tabel 1 staan de projecten met de vooraf gedefinieerde resultaten benoemd.

	Titel
1	Bespreekbaar maken van behandelwensen en –grenzen Resultaat: naast de e-module zal er een training zijn gemaakt voor alle aios om het bespreekbaar maken van behandelwensen en –grenzen te faciliteren.
2	Toolkit telecardiometabool (e-learning zorgprofessional en patiënt-transmuraal) Resultaat: de e-learning in het kader van cardiometabole transmurale zorg is geïmplementeerd en geëvalueerd.
3	Diagnostigo (serious game ter herkenning infectie, antibioticakeuze, -kosten en resistentie) Resultaat: de serious game is geëvalueerd in een pilot op effectiviteit (herkenning ernstige infectie, antibioticakeuze en –kosten).
4	E-learning therapietrouw/medicatiegebruik Resultaat: e-learning antistolling en veiligheid is geëvalueerd en e-learning therapietrouw is gemaakt.
5	AB-stewardship: de aios als ambassadeur Resultaat: aios-ambassadeurs zijn geschoold en de werkwijze is geïmplementeerd; soort en hoeveelheid antibioticagebruik op de afdeling is gemeten en vergeleken met de hoeveelheid tijdens de start van het project.
6	Laboratoriumonderzoek aanvragen met inzicht: Verstandig Vinken! Resultaat: werkwijze en aanpassing van het gedrag inzake aanvragen van laboratoriumonderzoek op afdeling interne geneeskunde is geëvalueerd.
7	X-buikoverzicht nooit meer doen! Resultaat: aanvraag X BOZ voor derde jaar gemeten.
8	Geen urinekatheter en infuus op de SEH tenzij... en de patiënt helpt je hierbij! Resultaat: patiënttevredenheid over informatiefolder en handelwijze SEH is gemeten.
9	Voor de therapieresistentie komt spiegelbepaling medicatie bij hypertensie Resultaat: zorgpad therapieresistente hypertensie is aangepast en geëvalueerd.
10	Podcast Medische Snippers

De resultaten van de deelprojecten worden gedeeld met de ziekenhuizen uit de regio en het Bewustzijnsproject en ter beschikking gesteld via:

- www.bewustzijnsproject.nl
- [https://www.umcutrecht.nl/nl/Opleidingen/Medische-vervolgopleidingen-\(aios\)/OOR-Utrecht](https://www.umcutrecht.nl/nl/Opleidingen/Medische-vervolgopleidingen-(aios)/OOR-Utrecht)

Awareness

Naast de deelprojecten wordt er ingezet op awareness en benodigde gedragsverandering, 'Doelmatigheid als oude jas die je aantrekt'. In dat kader zijn onderstaande mijlpalen opgesteld.

Mijlpalen

	Titel
1	Awareness (we praten niet meer over projecten maar ons gedrag is veranderd 'als een oude jas die je aantrekt'). De aios houden de opleiders(teams) bij de les. Zij zijn de steen in de vijver als het gaat om doelmatig denken en werken
2	Doelmatig denken en werken is een natuurlijk onderdeel van de opleiding; elke aios bedenkt en werkt minstens één Bewustzijnsproject uit. Bij afronding wordt een nieuw idee gegenereerd en doorgegeven (estafette)
3	Verpleegkundigen maar ook patiënten denken doelmatig mee
4	Het Bewustzijnsymposium op vrijdag 2 februari 2018 in het UMC Utrecht

2. Activiteiten en resultaten

In deze paragraaf worden de uitgevoerde activiteiten en behaalde resultaten beschreven.

Deelprojecten

1 *Bespreekbaar maken van behandelwensen en –grenzen*

Er is een patiëntenfolder gemaakt (<https://www.umcutrecht.nl/getattachment/Ziekenhuis/In-het-ziekenhuis/Regels-en-rechten/Rechten/Folder-praten-over-behandelwensen-en-grenzen.pdf.aspx>). Deze folder moet het gesprek tussen arts en patiënt betreffende wensen en verwachtingen over behandelbeperkingen makkelijker maken. Naast de folder is er ook een keuzehulp en e-module ontwikkeld. De aios doorloopt de e-module en krijgt hierbij drie keer scenariotrainning. Met de e-module wordt ook geoefend en krijgt de aios meer achtergrondkennis. Op deze manier leert de aios behandelwensen en – grenzen bespreekbaar te maken. Alle tools zijn ontwikkeld en geïmplementeerd en worden op dit moment op bruikbaarheid onderzocht. De tools werden vanaf medio 2018 breder aangeboden; namelijk ook binnen de andere ziekenhuizen in onze OOR en voor andere disciplines dan de Interne Geneeskunde.

2 *Tools binnen een transmuraal cardiometabool zorgnetwerk*

Dit project richt zich op de samenwerking tussen huisartsen en specialisten binnen een transmuraal zorgnetwerk rondom en met patiënten met cardiometabole aandoeningen. Dit zorgnetwerk wordt versterkt door een innovatieve webtool, een teleconsultatieplatform, een scholing (interprofessioneel leren) en een e-module.

De webtool kan op basis van de nieuwste richtlijnen en patiëntkarakteristieken een geïndividualiseerd behandeladvies op maat geven. Deze tool kan worden gebruikt in de spreekkamer, maar ook voor bijvoorbeeld nascholing. Binnenkort wordt deze webtool gelanceerd en is hij voor iedereen vrij te gebruiken. Het cardiometabool teleconsultatieplatform is al even in gebruik. Zorgverleners kunnen hier terecht voor alle vragen met betrekking tot cardiometabole aandoeningen in de volle breedte. Momenteel wordt onderzoek gedaan naar effecten van cardiometabole teleconsultatie vanuit het perspectief van de patiënt en de consulterend zorgverlener. Tevens wordt onderzocht of cardiometabole teleconsultatie verwijzingen naar de specialist kan voorkomen.

Voor de patiënt wordt er momenteel een e-module ontwikkeld. Naar verwachting komt deze eind van het jaar beschikbaar voor de patiënt.

3 *DiagnostiGO (serious game ter herkenning infectie, antibioticagebruik, -kosten en resistentie)*

DiagnostiGo is een online serious game waarin de speler met behulp van waarheidsgetrouwe casuïstiek virtuele patiënten behandelt. Tijdens het spelen van de game worden differentiaal diagnostisch redeneren, kostenbewustzijn en behandeling van infectieziekten getraind. Daarnaast wordt de speler uitgedaagd punten te scoren met verstandig gebruik van antimicrobiële middelen, aanvullende diagnostiek en toepassing van richtlijnen van diverse infectieziekten. Door het spelen van de game trainen zorgprofessionals essentiële vaardigheden en kennis over antibioticagebruik voor de dagelijkse praktijk op een interactieve, flexibele en patiëntveilige wijze. Er

is een werkend prototype van de game waarmee onderzoek wordt verricht naar effectiviteit van de game en de meest optimale inzet in curricula.

- 4 *E-learning therapietrouw/medicatiegebruik*
De e-learning is ontwikkeld door het Radboud UMC in samenwerking met het UMC Utrecht en heeft in december 2017 de bewustzijns prijs van het Nederlands Vasculair Forum (NVF) gewonnen. Op dit moment wordt verspreiding van de e-learning mogelijk gemaakt door Virtual Medschool en zal de e-learning op korte termijn afneembaar worden voor ziekenhuizen.
- 5 *AB-stewardship: de aios als ambassadeur*
Doel van het AB stewardship is het bewaken van het antibioticabeleid, het onnodig of onjuist gebruik van antimicrobiële middelen te beperken, resistentieontwikkeling tegen te gaan, klinische uitkomsten te verbeteren en kosten te verminderen. Aios zijn geschoold om als ambassadeur op te treden, er zijn kaarten gemaakt ter ondersteuning en het project is opgenomen in de onderwijscyclus. De aios als ambassadeur is geïmplementeerd en zijn rol is geborgd. Maandelijks wordt een overzicht van het antibioticagebruik gegenereerd en geëvalueerd.
- 6 *Laboratoriumonderzoek aanvragen met inzicht: Verstandig Vinken!*
In dit deelproject staat het verstandig aanvragen van laboratoriumonderzoek centraal. De ambitie is de juiste test voor de juiste patiënt op het juiste moment op de juiste plaats tegen de juiste prijs. De stand van zaken m.b.t. aanvraaggedrag is geëvalueerd en er is bekeken wat de drijvers zijn van overmatig aanvraaggedrag, daar is feedback op gegeven. Er wordt zorg gedragen dat de resultaten en aanbevelingen geborgd worden.
- 7 *X-buikoverzicht nooit meer doen!*
Dit deelproject is erop gericht om niet standaard een röntgenfoto van de buik en borstkas te maken bij volwassen patiënten met acute buikpijn. In het onderwijs aan aios is er ruim aandacht geweest voor het afschaffen van een standaard röntgenfoto: het mag niet tenzij..... Elk half jaar is het aantal aanvragen gemeten en er is een duidelijke afname van het aantal aanvragen geconstateerd.
- 8 *Geen urinekatheter en infuus op de SEH tenzij...en de patiënt helpt je hierbij!*
Om het aantal onnodige urinekatheters en infusen op de SEH te verminderen is een informatiefolder/ hulpkaart met informatie voor de patiënt gemaakt die patiënten op de SEH ontvangen. De patiënt houdt ons bij de les. Bij de dagstart (samen met het SEH-behandelteam) is er aandacht voor het bewust omgaan met urinekatheters en infusen op de SEH.
- 9 *Voor de therapieresistentie komt spiegelbepaling medicatie bij hypertensie*
Voor patiënten met gecompliceerde hypertensie is er een zorgpad ingericht waarbij verschillende diagnostische onderzoeken worden verricht om de oorzaak van hypertensie te achterhalen en waarin de behandeling wordt geoptimaliseerd. Therapieontrouw is een belangrijke oorzaak voor het niet bereiken van de bloeddruk streefwaarden. De huidige methodes om medicatie inname te meten, onderschatten de therapieontrouw echter. Daarom is er een bloedbepaling ontwikkeld die medicatiespiegels meet en zo onderscheid kan maken in patiënten die hun medicatie 'goed' innemen of patiënten die hun medicatie inconsequent of bijvoorbeeld alleen op de dag voor het polibezoek hun medicatie slikken. Deze bloedbepaling wordt ingezet op de polikliniek en tijdens opname om te bepalen of de patiënt wel/niet het uitgebreid diagnostisch traject in moet gaan. Bij de patiënten die hun medicatie niet goed innemen, kunnen interventies worden gedaan om therapietrouw te bevorderen. Met deze aanpak wordt een flinke kostenbesparing gerealiseerd. Parallel aan dit project wordt onderzocht welke patiëntkarakteristieken samenhangen met therapieontrouw en hoe er kan worden geïntervenieerd. De verwachting is dat er ook binnenkort gestart kan worden met een gerandomiseerd onderzoek om deze interventies te testen.
- 10 *Podcast Medische Snippers*
De Medische Snippers podcast is gericht op internisten in opleiding en wordt momenteel met name gebruikt ter voorbereiding of aanvulling op de reguliere onderwijs momenten van de interne geneeskunde in het UMC Utrecht. Via de website <http://www.medischesnippers.nl/> kunnen de afleveringen afgespeeld worden maar ze zijn ook te vinden op iTunes of via podcast apps zoals Pocket Casts (Android) of Overcast (iOS).

Awareness

- 1 Awareness (we praten niet meer over projecten maar ons gedrag is veranderd 'als een oude jas die je aantrekt'). De aios houden de opleiders(teams) bij de les, zij zijn de steen in de vijver als het gaat om doelmatig denken en werken.

Om de benodigde gedragsverandering te bewerkstelligen is er continue aandacht voor doelmatig denken en werken. Onderstaande activiteiten zijn in dit kader opgepakt:

- Continue aandacht voor nieuws vanuit Bewustzijnsproject binnen onze interne nieuwsbrief voor aios
- Aios specials (tweewekelijks onderwijsmoment voor aios) staat 3 keer per jaar in het teken van doelmatigheid
- Aandacht voor doelmatigheid tijdens ochtendoverdracht
- Aandacht voor doelmatigheid in Centrale Opleiding Commissie (COC), KOC (vergadering met aios bestuur en opleidingsteam), GOC (vergadering met aios bestuur, opleidingsteam, stagegevers en opleiders van differentiaties) en ROCU (vergadering met opleiders vanuit andere ziekenhuizen binnen OOR Utrecht)
- Bijeenkomst Discipline Overstijgend Onderwijs voor aios, Gelderse Vallei Ede (13 maart 2018)

- 2 Doelmatig denken en werken is een natuurlijk onderdeel van de opleiding; elke aios bedenkt en werkt minstens één Bewustzijnsproject uit. Bij afronding wordt een nieuw idee gegenereerd en doorgegeven (estafette).

In het afgelopen jaar zijn verschillende doelmatigheidsprojecten opgestart. De spelregel is dat elke aios een Bewustzijnsproject uitvoert gedurende zijn/ haar opleiding.

- 3 Verpleegkundigen maar ook patiënten denken doelmatig mee.

Aangezien doelmatig denken en handelen niet alleen belangrijk is voor de aios, spelen de verpleegkundigen en de patiënt uiteraard ook een belangrijke rol. Een voorbeeld hoe belangrijk het is om hier gezamenlijk alert op te zijn, is bij het plaatsen van urinekatheters en infusen op de spoedeisende hulp. Doordat hier zowel aandacht voor is bij de verpleging als bij de patiënt, wordt het automatisme om een katheter of een infuus te plaatsen steeds minder en wordt het een doelbewuste keuze.

Een ander voorbeeld is het verspreiden van folders over behandelgrenzen- en wensen. Hierdoor ligt het bespreekbaar maken niet alleen bij de arts, maar weet de patiënt ook dat het een mogelijkheid is om hier te allen tijde een gesprek over te voeren op een moment van zijn of haar keuze.

- 4 Het Bewustzijnssymposium

Op vrijdag 2 februari 2018 vond het Bewustzijnssymposium plaats in het UMC Utrecht.

3. Borging binnen OOR en verbinding met netwerk

Om de behaalde resultaten te borgen en bewust doelmatig werken en denken in de toekomst verder te optimaliseren is een plan van aanpak voor het vervolg gemaakt. Binnen dit plan van aanpak wordt ingezet op 3 pijlers:

- Bestendigen in opleiding interne geneeskunde in het UMC Utrecht
- Verbreding richting andere specialismen in het UMC Utrecht en richting de opleiding interne in perifere ziekenhuizen
- Het uitvoeren van nieuwe doelmatigheidsprojecten

3.1 Bestendigen in opleiding interne geneeskunde UMC Utrecht

Binnen deze pijler worden onderstaande activiteiten uitgevoerd:

Doelmatigheid/ bewustzijnsproject onder aandacht brengen bij nieuwe aios

Er wordt een Vyond filmpje gemaakt over doelmatig denken / doelmatigheid in opleiding. In dit filmpje zullen o.a. verwerkt worden:

- Filmpje 'Opleiden in doelmatigheid V2'
www.bewustzijnsproject.nl/voorbeelden/doelmatige-zorg-dat-is-toch-heel-normaal
- Filmpje 'Doelmatigheidsbewustzijn door verwondering'
www.bewustzijnsproject.nl/voorbeelden/een-frisse-blik-kan-tot-verbetering-leiden/
- Filmpjes van projecten uit OOR Utrecht
- De uitnodiging aan nieuwe aios om zich de eerste twee maanden in het UMCU te verwonderen en deze verwonderingen te delen.

Het filmpje kan getoond worden tijdens de introductiebijeenkomst welke viermaal per jaar georganiseerd wordt voor nieuwe aios. Daarnaast ontvangt elke nieuwe aios 3 weken na zijn/ haar start in het UMC Utrecht het filmpje per email.

Maandelijks thema

Per maand zal een thema vastgesteld worden waar in de ochtendoverdracht extra bij stil gestaan wordt. De voorzitter (aios interne) en de supervisor van de week worden geïnstrueerd om in een aantal ochtendoverdrachten per week aandacht te besteden aan het thema van de maand.

Mogelijke thema's zijn:

- Aandacht voor 'Dingen niet doen'
Het gaat om bewustwording dat niet alles altijd hoeft. Bijvoorbeeld in samenspraak met patiënt besluiten om een extra onderzoek niet te doen. Bv 'Waarom is ervoor gekozen om naast onderzoek A ook onderzoek B te doen?', 'Was het echt nodig om deze medicatie te geven?' etc. Als inleiding op deze maand wordt het volgende filmpje getoond <https://www.bewustzijnsproject.nl/voorbeelden/doelmatige-zorg-dat-is-toch-heel-normaal/>
- Bewustwording kosten
De nachtdienst wordt gevraagd om na te denken over de kosten van een bepaald onderzoek, medicijn, etc. en dat in te brengen. Bv iets dat relatief duur of goedkoop is, iets dat heel veel gebruikt wordt of de kosten van twee medicijnen/ onderzoeken naast elkaar te zetten. Hierbij worden wel handvatten meegegeven voor het vinden van betrouwbare informatie over kosten zoals <https://www.medicijnkosten.nl/> het zakkaartje 'Kosten in kaart' <https://www.bewustzijnsproject.nl/voorbeelden/kosten-in-kaart/> en t.z.t de door OOR Noord-Oost ontwikkelde tool.
- Volgorde en prioritering
Aandacht geven aan keuzes met betrekking tot prioritering/ volgorde van onderzoek en behandeling. Bv kan iets wachten tot de volgende dag i.p.v. het in de nachtdienst op te pakken? Kunnen we eerst onderzoek a afwachten en dan besluiten of we onderzoek b doen, of moet het echt allebei tegelijk?
- Behandelbeperking
Aandacht voor het bespreekbaar maken en vastleggen van behandelwensen en grenzen. Elke ochtendoverdracht bij een patiënt die gepresenteerd wordt in Hix bekijken of er een code is ingevuld (en er dus een gesprek over is geweest). De voorzitter, supervisor van de week en degene die de computer bedient kunnen hier een rol in spelen.

Aandacht voor 'Dingen niet doen'

Voor dit onderwerp is aandacht binnen 'het thema van de maand'. Daarnaast komt hier er meer aandacht voor tijdens de grote visites. Er zullen posters worden ontwikkeld die opgehangen kunnen worden bij de grote visites. Zowel aanwezige stafleden als aios kunnen deze posters gebruiken als geheugensteuntje om kritisch te zijn tijdens de grote visites.

Aios als ambassadeur

Binnen de opleiding is er altijd een aios die ambassadeur is voor doelmatigheid.

Doelmatigheid in opleidingsplan verwerken

Met het oog op onder andere de vernieuwde visitaties van het RGS waarbij vakgroepen worden getoetst op maatschappelijk relevante thema's zoals doelmatigheid, zal er in het opleidingsplan expliciete aandacht komen voor doelmatigheid.

3.2 Verbreding

Gedurende de looptijd heeft de focus in eerste instantie gelegen binnen de opleiding interne geneeskunde in het UMC Utrecht. Er is een begin gemaakt met het verbreden richting andere specialismen in het UMC Utrecht en richting de opleiding interne geneeskunde in de perifere ziekenhuizen. De lopende acties zullen worden voortgezet.

Verbreding richting andere specialismen in UMCU

In september 2017 is een presentatie gegeven over het Bewustzijnsproject in de Centrale Opleidings Commissie (COC). In de COC vergadering van december 2018 of maart 2019 willen we graag op het onderwerp terugkomen en presenteren wat er in de tussentijd bereikt is. In een vervolgstap willen we de verschillende specialismen betrekken door een presentatie te geven in hun overdrachten. Parallel hieraan zal ook via de Vereniging Arts-assistenten in Opleiding (VAO) ingezet worden op verbreding richting andere specialismen in het UMC Utrecht.

Verbreding richting opleiding interne in perifere ziekenhuizen

Via presentaties in de perifere ziekenhuizen willen we het onderwerp daar meer op de kaart zetten. Per ziekenhuis zal er een aios geworven worden die daar de rol van ambassadeur op zich kan nemen.

3.3 Nieuwe doelmatigheidsprojecten uitvoeren

Iedere aios zal binnen zijn/haar opleiding interne geneeskunde een doelmatigheidsproject uitvoeren. In verschillende bijeenkomsten (zoals het bewustzijnssymposium en de aios specials) zijn al verschillende ideeën voor projecten verzameld. Uit deze verzameling kan geput worden, maar eigen ideeën zijn natuurlijk ook meer dan welkom. In overleg met de opleider zal een project opgestart worden.

Meer informatie en projecten zijn te vinden op www.bewustzijnsproject.nl/oor-utrecht/.

4. Deelproject samenstelling projectteam

Binnen OOR Utrecht bestond het projectteam uit de volgende personen:

- Boegbeeld: mw. prof. dr. Karin Kaasjager, opleider interne geneeskunde en medisch afdelingshoofd Interne Geneeskunde
- Beleidsmedewerker: Drs. Iris Leenders, beleidsmedewerker opleiding Interne Geneeskunde
- Ambassadeur aios: Dr. Maaike Weijmans vanaf juni 2018, Drs. Tom van de Woestijne tot juni 2018
- Deelprojectleiders: de 10 deelprojecten hebben allen een eigen projectleider:
 1. Bespreekbaar maken van behandelwensen en –grenzen.
drs. Alex Gosselt
 2. Toolkit telecardiometabool
drs. Tom van de Woestijne (tot juni 2018) en drs. Victor Boom (vanaf juni 2018) i.s.m. huisarts
 3. Diagnostigo
drs. Paula van Ooik
 4. E-learning therapietrouw/medicatiegebruik.
dr. Melvin Lafeber i.s.m. klinische farmacologie
 5. AB-stewardship: de aios als ambassadeur.
Dr. Jan Jelrik Oosterheert en drs. Serena Slavenburg
 6. Laboratoriumonderzoek aanvragen met inzicht: Verstandig Vinken!
dr. B.E.L. Vrijzen en drs. L.M. Vos
 7. X-BuikOverzicht: nooit meer doen!
drs. Veronique van der Voort
 8. Geen urinekatheter en infuus op de SEH tenzij...en de patiënt helpt je hierbij!
drs. Willemijn Huiszoon en prof. dr. Karin Kaasjager
 9. Voor de therapieresistentie komt spiegelbepaling medicatie bij hypertensie.
drs. Jean Paul Vendeville en drs. Monique van Kleef i.s.m. apotheek
 10. Podcast Medische Snipper
drs. Wouter Snippenburg

Bijlage 2

Over Bewustzijnsproject

Drie jaar hebben we, samen met opleiders, plaatsvervangend opleiders, leden van de opleidingsgroep, aios, onderwijskundigen, bestuurders en andere betrokkenen, praktische ondersteuning geboden bij het opleiden in het leveren van doelmatige zorg. Onderstaand vindt u de samenstelling van de Stuurgroep, het Dagelijks Bestuur, het Projectteam, boegbeelden en deelprojectleiders OOR's en de werkgroep online courses.

Stuurgroep

mw. A. Rühl, voorzitter stuurgroep, namens Federatie KNMG
 prof. dr. M.J Heineman, namens NFU
 mw. dr. M. Ten Kate-Booij, namens Federatie Medisch Specialisten
 mw. mr. H. Post, namens Patiëntenfederatie Nederland
 prof. dr. G. van Montfort, namens ActiZ
 Patiëntenfederatie Nederland
 prof. dr. F. Scheele, vice-voorzitter stuurgroep, namens KNMG CGS
 drs. T. Schok, namens De Jonge Specialist
 drs. V. Vladár Rivero, namens GGZ Nederland
 dr. P. de Groof, KNMG RGS
 dhr. G. Mellema, namens Zorgverzekeraars Nederland
 dr. R. Kok, namens NVVG
 dhr. J.G.F. Beens, namens NVAB
 mw. E. Buiting, namens KAMG
 dr. J. Lavrijsen, namens Verenso
 dr. J. Wijma, namens Zorginstituut NL
 dr. J. Muris, namens HON
 prof. dr. D. Biesma, namens NVZ/STZ

Dagelijks bestuur

Laurents Stassen, projectdirecteur
 Frank Smeenk, plv. projectdirecteur
 Angelique van Bijsterveld – projectleider
 Corry den Rooyen – projectleider

Projectteam

Karen Könings, redactionele ondersteuning
 Serge Mordang, redactionele ondersteuning
 Marieke van der Horst, onderwijskundige
 Karsten van Loon – onderwijskundige
 Nannet Alkema – communicatieadviseur
 Mariska van Gelderen – communicatieadviseur
 Danny Brans Brabant, secretariële ondersteuning
 Cantrijn, secretariële ondersteuning

Boegbeelden en deelprojectleiders OOR's

OOR AMC

Suzanne Geerlings, opleider interne geneeskunde, internist-infectioloog
 Corry den Rooyen, deelprojectleider

OOR Leiden

Wilco Peul, opleider neurologie, neurochirurg
 Lennart Rem, deelprojectleider

OOR Noord- en Oost Nederland

Aren van Loon, gynaecoloog
Dian Webbink, deelprojectleider
Margriet Hazenberg, deelprojectleider

OOR Oost Nederland

Nynke Scherpbier-de Haan, hoofd Eerstelijns Vervolgopleidingen
Ron Kusters, klinisch chemicus
Netty van Balsfoort, deelprojectleider
Goof Claessen, deelprojectleider

OOR OZON

Prabath Nanayakkara, internist acute geneeskunde, opleider SEH
Carla Coenders, deelprojectleider

OOR Utrecht

Karin Kaasjager, opleider interne geneeskunde, medisch afdelingshoofd Interne Geneeskunde
Iris Leenders, deelprojectleider

OOR ZON

Walther van Mook, internist-intensivist, directeur Academie Medische Vervolgopleidingen
Hein Brackel, opleider kindergeneeskunde Catharina Ziekenhuis Eindhoven
Jan Wouter Brunings, Keel-, Neus- en Oorarts / Laryngoloog Maastricht UMC+
Cindy Noben, deelprojectleider

OOR Zuidwest Nederland

Nico Hartwig, COC-voorzitter, opleider kindergeneeskunde, kinderarts
Judith Gregoor, deelprojectleider

Werkgroep online courses

Leonie de Ruijter
Carla Coenders
Alexander Vlaar
Anika Filius
Andre Renkema
Paul van der Nat
Cocco Levendag
Lennart Rem
Goof Claessen
Judith Gregoor
Lobke Molenaar
Heleen v.d. Wielen
Kevin de decker
Karine 't Land
Mirjam van Velzen
Esther Hopmans
Dominique Bos
Reinoud Sprenger
A. Brahma
Cecile Bosker
Roel Haeren
Vincent Bulthuis
Karsten van Loon
Ben Tomlow
Frederique van Doormaal
Esther Hopmans
Michael de Neree
Gonneke de Groot-Hermanides
Martin Rutten

Bijlage 3

Overzicht activiteiten

2016

Datum	Presentaties, workshops en externe contacten/wetenschappelijke vereniging
25-04	Presentatie ROC OOR Leiden
25-04	Presentatie ROC OOR ON
28-04	Presentatie ROC Rotterdam
12-05	Presentatie OOR ZON
12-05	Presentatie Raad Opleiding Federatie Medisch Specialisten
Juni	Presentaties voorzitters RvB/decanen Midden Nederland
	Presentatie ROC VUmc
	Workshop doelmatigheid OOR Leiden: opleiding gynaecologie
September	Adviescommissie Innovatie Zorgberoepen & Opleidingen
Oktober	Overleg met SOON
	Presentatie Nederlandse Vereniging voor Reumatologie
	Presentatie netwerkbijeenkomst onderwijskundigen
	Bijeenkomst FMS (Verstandig Kiezen), NFU en Bewustzijnsproject inzake de samenwerking en gezamenlijk organiseren internationale bijeenkomst
11-11	Doelmatigheidsworkshop Congres Revalidatiegeneeskunde
17 t/m 18-11	Workshop NVMO
	Adviescommissie Innovatie Zorgberoepen & Opleidingen
December	Presentatie Werkconferentie 'Doen of laten'
	Presentatie Noord-west groep
09-12	MMV congres workshop

2017

Datum	Vergadering/congres/rapportage
09-02	Workshop doematigheid opleiders Rijnstate ziekenhuis
Maart	Overleg met GGZ T. Van Balkom
22-03	Presentatie werkconferentie RODEO-project
12-04	Doelmatigheidssymposium
12 -04	Overleg NVAB
18-04	Wetenschappelijke vereniging cardiothoracale chirurgie (NVT)
26 t/m 28-04	IHI congres London
17-05	OOR symposium VUmc
22-05	Overleg NVZ/STZ
26-06	OOR symposium LUMC
27-06	Overleg NIV J. de Graaf
28-06	Overleg wetenschappelijke vereniging Ziekenhuisgeneeskunde
18-07	Overleg project Samen Beslissen van de Federatie Medisch Specialisten
08-08	Overleg P. Jeurissen (VWS)
30-08	Overleg NVvR
07-09	Overleg ZonMW
	Overleg VSG (sportgeneeskunde)
	Presentatie VWS werkgroep rechtmatig declareren

10-09	STARS bijeenkomst
11-09	Conferentie Choosing Wisely
14-09	Presentatie raad Opleidingen FMS
28-09	Tertgooi opleidersdag doelmatigheid
12-10	Overleg Concilium Pathologie d.d. 12 oktober 2017
13 t/m 17-10	International Conference on Residency Education (ICRE) workshop
16 t/m 17-11	NVMO Congres symposium
16 t/m 17-11	NVMO presentatie reflectiestudie
01-12	Overleg RGS F. Vinkensteyn
08-12	Presentatie RGS pleno vergadering
13-12	MMV Congres
27-12	Afspraak I. Tendolkar , psychiatrie
28-12	Afspraak Y. Arens, VKGN

2018

Datum	Vergadering/congres/rapportage
18-01	Workshop opleiders en aios doelmatigheid MCL
19-01	STARS bijeenkomst
30-01	Overleg STARS en ZonMW
06-02	Workshop opleiders doelmatigheid AMC
06-02	Overleg NFU registratie aan de bron
08-02	Opleidersdag NIV
13-02	Overleg project RIO/FMS
	Online course Kennis van Zorgkosten
01-03	Masterclass onderwijskundigen
06-03	Workshop doelmatigheid Antoniusziekenhuis
15-03	Overleg NVAB, de heer Beens
26-03	Bijdrage LOSGIO congres
18-04	Symposium doelmatigheid
20-04	STARS bijeenkomst
16-05	Workshop doelmatigheid CWZ
19-05	YEAP presentatie
	Online course Kennis van zorgkosten
11-06	Presentatie concilium Heelkunde
14-06	Presentatie opleiders NVMDL
23-06	Workshop congres Stichting Arts en Gezondheid
29-06	OOR ON symposium
10-09	Presentatie concilium, opleiders heelkunde
	Online course Kennis van zorgkosten
	Online course Waarde gedreven zorg en verandermanagement
12-09	Invitational Bewustzijnsproject
02-10	Lineaninitiatief bijeenkomst
06-10	STARS 2 startbijeenkomst
09-10	Overleg VWS P. Lutten, rechtmatig declareren
17-10	Opleidersscafe Deventer ziekenhuis
18 t/m 20-10	Workshop
29-10	Workshop doelmatigheid Antoniusziekenhuis
01-11	Workshop tijdig spreken over levenseinde

05-11	Online course Kennis van zorgkosten
22-11	Presentatie Raad opleidingen FMS
15/16-11	NVMO 2018 – presentatie onderzoek
15/16-11	NVMO 2018 – interprofessioneel leren
12-12	MMV Congres

Bijlage 4

Overzicht

Product c.q. opleidingsmethodiek	aios	Opleiding	Instelling/COC	Regio/ OOR
Deskundigheid onderwijstkundigen		x	x	x
Quickscan doelmatigheid		x	x	x
Formats workshops opleiders/aios	x	x	x	x
Checklist opleidingsplan lokaal/regionaal		x		x
Checklist visitatie		x	x	x
aios doelmatigheidsprojecten	x	x	x	x
Online courses: kennis van zorgkosten en waarde gerichte zorg en verandermanagement	x	x	x	x
Tool Projectmatig werken	x	x		
Serious game Doctor Flow	x	x	x	x
Inspiratie: Video's/website/ tips/interviews	x	x	x	x
Doelmatigheidssymposium	x			x
Opleiden in "behandelwensen"	x	x		
Tool 'met DHD plezier aan DBC'	x	x		
Zakkaartje kosten	x	x	x	
Doelmatigheidswizard	x	x	x	
E-learning stakeholders	x	x		
Online vragenlijst om attitude ten opzichte van doelmatigheid te meten.	x	x		

Bijlage 5

Online courses

Kennis van zorgkosten

De cursus 'Kennis van zorgkosten' is een online course over de financiering van zorg in Nederland. Naast kennis over het Nederlandse zorgstelsel en het werken met DBC draagt deze cursus bij aan het bewustzijn van medisch specialisten (in opleiding) over hun verantwoordelijkheid binnen de kosten van zorg.

De cursus bestaat uit vier weken waarin achtereenvolgens de volgende onderwerpen behandeld worden:

Week 1: Het Nederlandse zorgstelsel

Week 2: Financiering in het ziekenhuis

Week 3: Correct registreren

Week 4: Kosten in de eigen praktijk

Elk thema wordt kort ingeleid, ondersteund met experttalks (video's) en artikelen. Daar waar relevant wordt gelinkt met praktische tools op de website van het bewustzijnsproject.

De online course is gestart in februari, mei en september. Op 5 november start een vierde run. In totaal hebben er tot en met november 644 deelnemers aan de course deelgenomen.

Waarde gedreven zorg en verandermanagement

Projecten doen helpt om de zorg doelmatiger te maken, zeker als je dat al in de opleiding tot geneeskundig specialist oppakt. Veel aios doen dat al, getuige de voorbeeldprojecten op de website. Een belangrijke drijfveer voor het doen van projecten is het willen verbeteren van de kwaliteit. Alles wat je als (aankomend) arts doet, moet immers bijdragen aan de best mogelijke zorg voor de patiënt. Dit komt samen in waarde gedreven zorg (ook wel: value based health care). Nationaal en internationaal wordt dit door steeds meer instellingen geadopteerd als leidende werkwijze. Hoe werkt het precies en hoe kun je ervoor zorgen dat de patiënt maximaal profiteert van deze werkwijze? Dat is de kern van de online course Waarde gedreven zorg en verandermanagement voor aios. De deelnemer gaat aan de slag met de grondslagen van waarde gedreven zorg. Hij maakt kennis met een aantal essentiële veranderkundige principes, waardoor hij leert hoe de impact van een project zo groot mogelijk te maken.

De cursus bestaat uit vier weken waarin achtereenvolgens de volgende onderwerpen behandeld worden:

Week 1: Waarde gedreven zorg, inleiding en introductie op het zelf verbeteren van de zorg

Week 2: Meten van uitkomsten en start met verandermanagement: cirkel van invloed

Week 3: Keten zorg en het belang van het doen van een stakeholdersanalyse

Week 4: e-Health: nieuwe technieken. M.b.t. verandermanagement wordt ingegaan op het consolideren van verandertrajecten.

In de ontwikkeling van deze online course is o.a. samengewerkt met Santeon.

Elk thema wordt kort ingeleid, ondersteund met experttalks (video's) en artikelen. Daar waar relevant wordt gelinkt met praktische tools op de website van het bewustzijnsproject.

De online course is 24 september 2018 voor het eerst online van start gegaan met 250 deelnemers.

Bijlage 6

Overzicht artikelen

Smeenk, F. W. J. M., Schrijver, L. A., van Bavel, H. C. J., & van de Laar, E. F. J. (2017). Talking about end-of-life care in a timely manner. *Breathe*, 13(4), e96-e102. DOI

'Win de Doelmatigheidsprijs 2017!'. (2016). *Federatienieuws Medisch contact* 47.

'Doelmatigheid, jouw kwaliteit? Doe mee en maak kans op de Doelmatigheidsprijs 2018 en ZonMw-beurzen!'. (2017). *Federatienieuws Medisch contact* 49.

Könings, K. D., Bloemen, A., Hageman, M., & Schlatmann, F. (2018). Ook doelmatigheid is jong geleerd, oud gedaan. *Medisch Contact*, 4, 28-31.

'Beste aios, hoe zit het met jouw kennis van zorgkosten?' (2018). *Federatienieuws Medisch contact* 8 en 14.

Alkema, N. 'Denk twee keer na voordat je een onderzoek aanvraagt (2018). *Arts in spe*, juni 2018.

Alkema, N., Korsse S. (2018). 'Doelmatigheid van zorg in de opleiding'. *De Jonge Specialist*, oktober 2018.

'Toolbox om aiossen doelmatig te leren denken en werken' (2018). *Federatienieuws Medisch contact* 47.

In voorbereiding

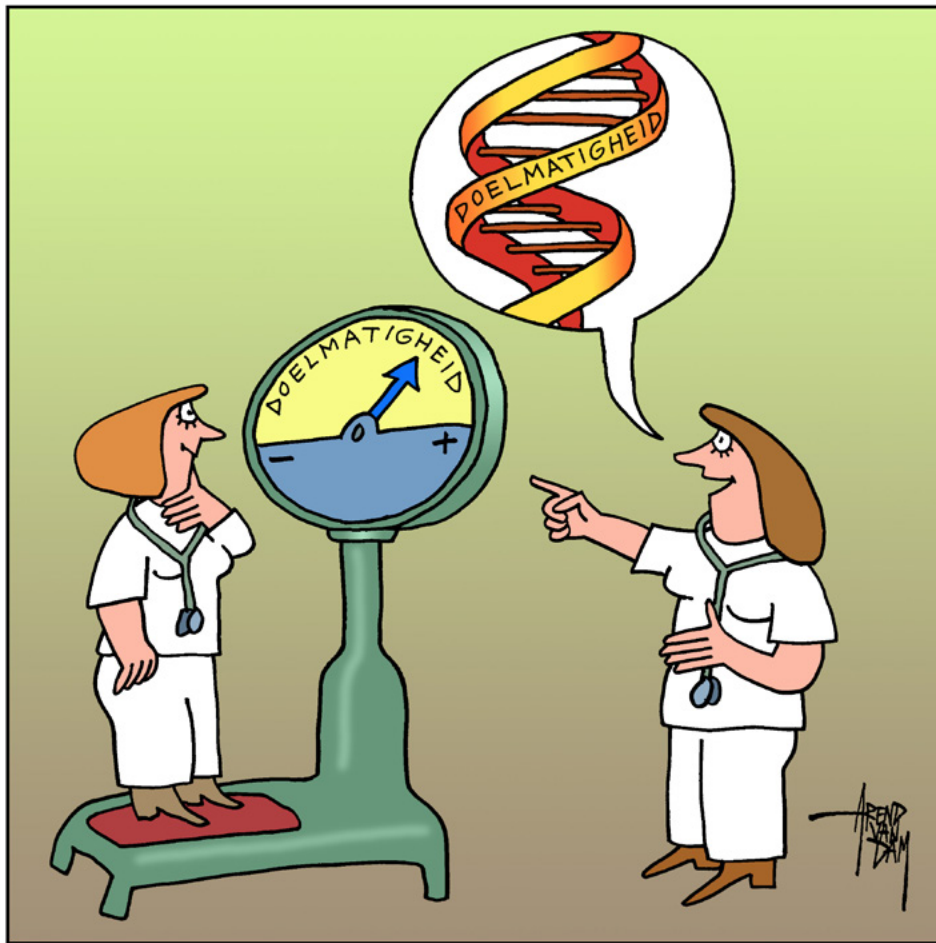
Mordang, S. B. R., Vanassche, E., Smeenk, F. W. J. M., Stassen, L. P. S., & Könings, K. D. (2018). How peers, supervisors and patients support reflection of residents, but also hinder it. *Manuscript ingediend bij Medical Education*.

Mordang, S. B. R., Könings, K. D., Leep Hunderfund, A. N., Evers, S. M. A. A., Paulus, A. T. G., E., Smeenk, F. W. J. M., & Stassen, L. P. S. (2018). A new instrument to measure HVCCC-attitudes of healthcare stakeholders: Maastricht HVCCC Attitude Questionnaire. Manuscript in ontwikkeling.

Mordang, S. B. R., Könings, K. D., Smeenk, F. W. J. M., & Stassen, L. P. S. (2018). Mapping residents' and supervisors' attitudes towards high value, cost-conscious care: older supervisors are best role models. Manuscript in ontwikkeling.

Könings, K. D., Mordang, S. B. R., Noben, C. Y. G., Smeenk, F. W. J. M., Stassen, L. P. S. (2018). Training residents to provide high-value, cost-conscious care: A call for co-creation and shared responsibility. Manuscript in ontwikkeling.

Könings, K. D., Mordang, S. B. R., van der Weijden, T., Smeenk, F., Stassen, L. & Bovill, C. (2018). *Increasing efficiency and effectivity of medical education and health care by involving relevant stakeholders: Shared decision making and co-design*. Manuscript in ontwikkeling.

Meer informatie:

www.bewustzijnsproject.nl